

**ГОДИШЕН ДОКЛАД НА ОМБУДСМАНА КАТО НАЦИОНАЛЕН
ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ ЗА 2016 г.**

СЪДЪРЖАНИЕ

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ.....	3
РЕЗЮМЕ	5
ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ДЕЙНОСТТА НА НАЦИОНАЛНИЯ ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ ПРЕЗ 2016 г.....	9
Правна рамка.....	9
Статистика за инспекциите на Националния превантивен механизъм през 2016 г.....	11
ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА, ТЪРСЕЩИ ЗАКРИЛА, И НА МИГРАНТИТЕ. НАБЛЮДЕНИЕ НА ПРИНУДИТЕЛНОТО ВРЪЩАНЕ НА МИГРАНТИ	11
1. Приемане и настаняване на чужденци в Разпределителен център – гр. Елхово и специални домове за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ – Министерство на вътрешните работи.....	11
2. Настаняване и регистрация на търсещи закрила лица в центровете на Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет (ДАБ при МС)	14
Наблюдение на принудителни връщания на граждани на трети страни	18
МЕСТА ЗА ЗАДЪРЖАНЕ.....	19
Предварителни бележки	19
Телефонни услуги.....	24
Доставка и ценообразуване на хранителни и нехранителни стоки в лавките, разположени в местата за лишаване от свобода	26
Медицинското обслужване в системата на местата за лишаване от свобода.....	27
Затвори.....	29
Затвор в гр. София	29
Затвор в гр. Сливен	31
Затвор в гр. Бургас	32
Затвора в гр. Бобов дол.....	37
Затвор в гр. Пазарджик.....	42
Затвор в гр. Стара Загора.....	43
Затвора в гр. Пловдив	44
Арести.....	47
Арест в гр. Сливен	47

Арест в гр. Бургас	48
Арест в гр. Дупница.....	48
Арест в гр. Благоевград	49
Арест в гр. Разлог.....	49
Арест в гр. Пазарджик	50
Арест в гр. Стара Загора.....	50
Арест в гр. Пловдив	51
Места за задържане в системата на Министерството на вътрешните работи	51
ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА С ПСИХИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ.....	55
СОЦИАЛНИ И МЕДИКО-СОЦИАЛНИ ИНСТИТУЦИИ ЗА ДЕЦА.....	57
Центрове за настаняване от семеен тип за деца 1 и 2 с. Дрен, област Перник	58
Кризисен център за деца, преживели насилие към Комплекс за социални услуги „Олга Скобелева“ в гр. Пловдив	60
СОЦИАЛНИ ИНСТИТУЦИИ ЗА ВЪЗРАСТНИ	61
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА НАЦИОНАЛНИЯ ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ С МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ ОРГАНИ И ОРГАНИЗАЦИИ	64

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

АСП – Агенция за социално подпомагане
БХК – Български хелзинкски комитет
ГДИН – Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“
ДСП – Дирекция „Социално подпомагане“
ДАБ – Държавна агенция за бежанците
ДАЗД – Държавна агенция за закрила на детето
ДАНС – Държавна агенция „Национална сигурност“
ДДЛРГ – Дом за деца, лишени от родителска грижа
ДДУ – Дом за деца с увреждания
ДМСГД – Дом за медико-социални грижи за деца
ДПФЗД – Държавно предприятие „Фонд затворно дело“
ДПБ – Държавна психиатрична болница
ЕСПЧ – Европейски съд по правата на човека
ЗЗ – Закон за здравето
ЗИНЗС – Закон за изпълнение на наказанията и задържането под стража
ЗЛЗ – Закон за лечебните заведения
ЗО – Закон за омбудсмана
ЗОЗТ – Затворническо общежитие от закрит тип
ЗООТ – Затворническо общежитие от открит тип
ЗСП – Закон за социално подпомагане
КПИ – Комитет за предотвратяване на изтезанията
КСУ – Комплекс за социални услуги
Л. св. – лишени от свобода
ЛЗ – Лечебно заведение
МВР – Министерство на вътрешните работи
МЗ – Министерство на здравеопазването
МЛС – Места за лишаване от свобода
МП – Министерство на правосъдието
МС – Министерски съвет
МТСП – Министерство на труда и социалната политика
МЦ – Медицински център
НЗОК – Национална здравноосигурителна каса
НПМ – Национален превантивен механизъм
ОД на МВР – Областна дирекция на Министерството на вътрешните работи
ППЗИНЗС – Правилник за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража
РЗИ – Регионална здравна инспекция
РПЦ – Регистрационно-приемателен център
РС – Районен съд
РЦ – Регистрационен център
РУП – Районно управление „Полиция“
СБАЛЛС – Специализирана болница за активно лечение на лишени от свобода

СДВНЧ – Специализиран дом за временно настаняване на чужденци
СДВР – Социални дейности и възпитателна работа (затвори)
ТЕЛК – Териториална експертна лекарска комисия
ТЦ – Транзитен център
УПО – Условно предсрочно освобождаване
ФПКПИ – Факултативен протокол към Конвенцията против изтезанията и други
форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание
ЦНСТ – Център за настаняване от семеен тип
ЦПЗ – Център за психично здраве
ЦРДУ – Център за работа с деца с увреждания

РЕЗЮМЕ

I. Защита на лицата, търсещи закрила, и на мигрантите. Наблюдение на принудителното връщане на мигранти

Проследяването на динамиката на миграционните процеси в страната и степента на спазване на основни човешки права на лицата, търсещи закрила в България и на мигрантите на територията на Република България за поредна година е сред основните приоритети в дейността на омбудсмана, като НПМ. Анализът на миграционните потоци през 2016 г. показва промяна в профила и националността на търсещите закрила и мигрантите (предимно граждани на Афганистан, Пакистан и Ирак), което създаде допълнителни затруднения на компетентните държавни институции при настаняването им и регистрирането на молбите за международна закрила. Поради липсата на кадрова обезпеченост и преводачи, лица, подали молба за международна закрила, се задържат необосновано дълго в специалните домове за временно настаняване на чужденци (СВДНЧ), вместо своевременното да бъдат освободени и настанени в центрове на Държавната агенция за бежанците.

За поредна година своето решение не може да намери проблемът, свързан с настаняване в СДВНЧ на семейства с деца. Специалните домове не разполагат с достатъчно лично пространство и възможност за задоволяване на основните им потребности. НПМ отново категорично настоява по отношение на тази уязвима група да се обсъди възможността за прилагане на алтернативи на миграционното задържане и да се преустанови настаняване на деца в СДВНЧ.

НПМ констатира, че медицинското обслужване в специалните домове за временно настаняване на чужденци продължава да е усложнено поради пренаселеността и голям брой настанени деца, за които се изискват специфични здравни грижи, както и езиковата бариера.

НПМ посети първите обособени помещения от затворен тип към териториалните поделения на Държавната агенция за бежанците, където ще бъдат настанявани търсещи закрила лица. Въпреки извършения ремонт и изградената добра материална база за настанените чужденци, омбудсманът, като НПМ, отново подчертава притеснението си от създаването на режим на задържане на лица, търсещи международна закрила (включително на малолетни и непълнолетни деца), което може да доведе до сериозно накърняване на техните права. Омбудсманът, като НПМ, настоява задържането на търсещи закрила лица да се прилага като крайна мярка и да се осигурят достатъчно правни гаранции за тяхната защита и съдебен контрол върху задържането им.

През м. август 2016 г. омбудсманът, като НПМ, публикува специален тематичен доклад за състоянието на правата на непридружените деца. Основна констатация на омбудсмана, като НПМ е, че като страна-членка на ЕС и страна, ратифицирала Конвенцията на ООН за правата на детето, България трябва да подобри системата за прием и предоставяне на грижи на непридружените малолетни и непълнолетни деца, като по този начин се гарантират животът, здравето, сигурността и интересите им като особено уязвима група деца.

Съществена част от дейността на омбудсмана, като НПМ, е свързана и с наблюдение на изпълнението на принудителни административни мерки по чл. 39а, ал. 1, т. 2 и т. 3 от Закона за чужденците в Република България (връщане до страна на произход, страна на транзитно преминаване или трета страна и експулсиране). За съжаление през 2016 г. станаха известни няколко случая на сериозни нарушения на българското и международното право при принудително извеждане на граждани на трети страни.

II. Защита на задържани лица

През 2016 г. НПМ отбеляза значителен напредък от страна на изпълнителната и законодателната власт по отношение на местата за лишаване от свобода в сравнение с предходни години. Наблюденията на НПМ показват, че екипът на Министерство на правосъдието изцяло насочи усилията си към затворите. За сметка на това прогресът в арестите се наблюдава само там, където е възможно преместването им на територията на съответен затвор. Като цяло основен дефицит е липсата на визия за развитие на арестите. Общо е обаче мнението, че без изграждане на нов затвор в гр. София и нов затвор в района между градовете Плевен, Варна и Русе, няма да се достигне до осигуряване на необходимите минимални стандарти в системата на затворите.

От анализа на пенитенциарната политика през 2016 г. НПМ констатира, че заложеният с последния Закон за изменение и допълнение на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИД на ЗИНЗС) законодателен механизъм за решаване на проблемите с пренаселеността чрез разместване на лишените от свобода от един затвор в друг може да се окаже напълно или слабо ефективен, поради налично равенство в общия капацитет и броя на задържаните лица. Липсват алтернативи за засилен обществен контрол чрез въвеждане на нови обществени мерки при прилагане института на условно предсрочно освобождаване, както и ясни обективни критерии за прилагането му от съда. Механизмът е неприложим в арестите, като липсват и правни алтернативи на мярката „задържане под стража“.

Във връзка с гореспоменатия ЗИД на ЗИНЗС омбудсманът предостави на Народното събрание свое становище по законопроекта, съобразно чл. 19, ал. 1, т. 8 от Закона за омбудсмана. За съжаление становището, в размер на 34 страници, съдържащи голям брой препоръки (над 45) по текстовете на проекта, не беше обсъдено или взето предвид. Като цяло законът бе приет в изпълнение на изискването за спазване на срока за създаване на вътрешно компенсаторно средство, предвиден в Пилотното решение „Нешков и др. срещу България“, който изтичаше на 1 декември 2016 г. Заради липсата на дискусия и заради бързината, с която бяха приети текстовете на проекта, се стигна и до промяна на дефиницията за изтезание в чл. 3 от ЗИНЗС, което изисква тежест на доказване от страна на администрацията за тяхната липса. Това, според НПМ, ще затрудни и забави необосновано административния процес и ще доведе до неефективна правна защита от изтезание.

Друг съществен проблем е свързан с Държавно предприятие „Фонд затворно дело“ от момента, в който то установи монопол в лавките в затворите, водещ до неестествено завишаване на цените на стоките в тях. Европейските правила за затворите препоръчват право на лишените от свобода да купуват или получават по друг начин стоки, в т. ч. храна и напитки за собствена употреба на цени, които не са неестествено по-високи от цените извън затвора. Неприемането на предходни препоръки на омбудсмана, в качеството му на

НПМ, за промяна на този модел, води до основателни предположения за корупционни практики и създава излишно напрежение между лишените от свобода и надзорния състав.

По отношение на здравните грижи през 2016 г. НПМ установи, че препоръката лишени от свобода да не се ползват за санитарни и лекарства да не се предоставят от надзорно-охранителния състав, а само от медицински лица, към настоящия момент не е изпълнена. Това обстоятелство се обяснява с недостатъчната кадрова обезпеченост с медицински специалисти.

Положителна е констатацията на НПМ, че със заповед на министъра на правосъдието е въведена книга за травматичните увреждания и се изготвят формуляри за регистриране на травматични увреждания на лишен от свобода, съобразно препоръка на Комитета за предотвратяване на изтезанията (КПИ) за регистриране на случаи за упражнено насилие от служители в затворите. Тук е редно да се отбележи, че в тази препоръка КПИ изисква при констатиране на случаи с упражнено насилие медицинското лице да докладва на компетентно лице извън системата (прокурор), но понастоящем е определен ред – докладване пред началника на затвора.

Относно препоръката на НПМ за реформа в медицинското обслужване на пенитенциарната система с насоченост към ползване на гражданската здравна система НПМ констатира, че като цяло тя не е изпълнена. Констатира се известен напредък в действия от страна на Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ (ГДИН). Медицинската служба на дирекцията е разработила Проект за реструктуриране, който е представен в Министерството на правосъдието, но до момента не е обсъждан. По препоръка на НПМ част от началниците на затворите предприеха действия и вече имат определен общопрактикуващи лекари в затворите.

Може да се каже, че недостатъчната социална ангажираност на лишените от свобода рефлектира върху натовареността на медицинските кабинети, както и че недостатъчният надзорно-охранителен състав в затворите затруднява или забавя изважданията на лишени от свобода за специализирана медицинска помощ. Всичко това рефлектира пряко върху качеството на медицинското обслужване.

НПМ отбелязва още, че е налице системен дългогодишен проблем за България във връзка с незаконосъобразно използване на белезници в зоните за повишена сигурност спрямо доживотно осъдени на лишаване от свобода, както и изведените в болнични лечебни заведения.

Непрекъснатото фиксиране с белезници към болничен креват без индивидуална оценка на риска и обстановката в болничната стая се оценява от НПМ като изтезание. НПМ не приема тази практика и към лишени от свобода, осъдени за бягство, чието здравословно състояние очевидно не предполага предприемането на такива опити и направи препоръка за незабавното ѝ преустановяване.

III. Защита на лицата с психични заболявания

Проверките и през 2016 г. показаха незадоволително състояние на държавната болнична психиатрична помощ и необходимостта от реформа на системата. Многократно даваните от НПМ препоръки са оставени без внимание от страна на компетентните институции и правата на психично болните лица не са защитени.

Почти всички държавни психиатрични болници в страната са без определени нива на компетентност по медицинския стандарт „Психиатрия“, което е основно изискване за

дейност на лечебните заведения, гаранция за качество на предоставените медицинските услуги.

Разликата и дисбалансът във финансирането между държавните психиатрични болници и центровете за психично здраве се запазва. Центровете се финансират по Методиката за субсидиране на лечебните заведения на база преминал болен, докато болниците се финансират на база исторически бюджет и остават хронично недофинансирани за дейността си.

IV. Социални и медико-социални институции за деца

През 2016 г. фокусът на проверките на НППМ в институциите за деца беше насочен към конкретни сигнали, свързани с пряко нарушаване на Конвенцията на Организацията на обединените нации против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание. В тази връзка, омбудсманът в качеството си на Национален превантивен механизъм, официално излезе с конкретни становища и позиции.

При осъществяване на дейността от създаването на НППМ до 2016 г. могат да се направят два основни извода.

Първият се отнася до разпознаваемостта и ситуирането на НППМ като независим мониторингов орган, осъществяващ своите функции при проверка на местата, където са настанени деца. Все повече неправителствени организации, медии и представители на общността, които се занимават със защита на правата на човека, се обръщат към омбудсмана като НППМ, когато са нарушени права на деца, настанени в институции. Доказателство за важната роля на омбудсмана като НППМ е, че за първи път през 2016 г. е поискано от орган на съда становище на омбудсмана относно неправомерно настаняване на деца в институция.

Вторият извод е свързан с изградения механизъм на междуинституционално взаимодействие между омбудсмана, като НППМ, и представители на изпълнителната власт. Независимо, че омбудсманът, в качеството си на НППМ, е отправял множество препоръки, излизал е с официални становища към изпълнителната власт при нарушаване права на деца, същата се е съобразявала с позицията на омбудсмана и е коригирала водените от нея политики. Значимостта на това взаимодействие е подчертавана нееднократно и в изказванията на омбудсмана пред медиите.

V. Социални институции за възрастни

Реформата в сферата на социалните услуги за възрастни и въвеждането на деинституционализацията като основен приоритет на българската социална политика започнаха поради неоспоримия извод, че високото равнище на институционализация води до трайна социална изолация на възрастните хора с увреждания.

НППМ смята, че за действителното осъществяване на този процес е необходимо да се изгради мрежа от различни типове услуги в общността, които ще служат като алтернатива на настаняването в специализирани институции.

В тази връзка омбудсманът, като НППМ, продължава дейността си по осъществяване на посещения както в институциите, така и в новите услуги, с цел гарантиране на това всички те да предоставят грижи за повишаване на качеството на живот на възрастните хора, като се съблюдава принципът за независим живот в близка до семейната среда.

ОБЩА ИНФОРМАЦИЯ ЗА ДЕЙНОСТТА НА НАЦИОНАЛНИЯ ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ ПРЕЗ 2016 г.

Правна рамка

1. Факултативен протокол към Конвенцията против изтезанията (ФПКПИ)

Факултативният протокол към Конвенцията против изтезанията е първият международен договор, който създава двойна система – международна и национална за предотвратяване на изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение. На международно ниво ФПКПИ създава Подкомитет за предотвратяване на изтезанията (Подкомитета), а на национално ниво протоколът изисква от държавата да създаде НПМ.

ФПКПИ установява три основни функции на Под комитета. Първо, да посещава места, където лицата са или биха могли да бъдат задържани. Второ, да подпомага и консултира националните превантивни механизми и да отправя препоръки към държавите с оглед на засилване на капацитета и мандата на НПМ. И трето, да си сътрудничи със съответните органи на ООН, както и с международните, регионалните и националните институции или организации, които работят в областта на защита на всички лица, лишени от свобода.

Член 3 от ФПКПИ изисква държавите членки да „създадат, определят или поддържат на национално ниво един или няколко органи за предотвратяване на изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание“. Този или тези национални органи представляват Национален превантивен механизъм.

Всяка държава, подписала ФПКПИ, трябва по свой собствен начин да определи своя НПМ. Някои държави са определили вече съществуващи органи да осъществяват мандата на НПМ, а в други държави са създадени нови органи, които да поемат тази роля.

За да функционира НПМ като независим орган, чл. 18 от ФПКПИ установява задължение за държавите да осигурят функционална и финансова независимост на превантивния механизъм, с което се гарантира, че НПМ може да функционира свободен от всякаква намеса от страна на държавата. Член 18 съдържа специфична препратка към Принципите, отнасящи се до статута и функционирането на националните институции за промотиране и защита на правата на човека („Парижки принципи“).

2. Закон за омбудсмана (ЗО)

Функцията на НПМ беше делегирана на омбудсмана с изменения и допълнения на Закона за омбудсмана, обнародвани в „Държавен вестник“, бр. 29 от 10 април 2012 г.

В закона беше създадена нова глава, в която са отразени изискванията на ФПКПИ:

„а“ Национален превантивен механизъм (нова – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.)

Чл. 28а. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) (1) Правомощията на омбудсмана като Национален превантивен механизъм се отнасят за местата, където се намират лица, лишени от свобода, или където са задържани или настанени лица

вследствие на акт или със съгласието на държавен орган, които места те не могат да напуснат по собствена воля, с цел защитата на такива лица от изтезание и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

(2) Омбудсманът има право:

1. на достъп без предизвестие по всяко време до всички места за задържане по ал. 1 и до техните съоръжения и обекти;

2. на достъп до цялата информация за броя на лицата, лишени от свобода, в местата за задържане по ал. 1, както и за броя на тези места и тяхното местонахождение;

3. да избира местата по ал. 1, които желае да посети, и лицата, с които желае да разговаря;

4. да провежда лични разговори без свидетели с лицата, лишени от свобода, лично или чрез преводач, ако е необходимо, както и с всяко друго лице, което според омбудсмана като Национален превантивен механизъм може да предостави съответната информация;

5. на достъп до цялата информация, отнасяща се до отнасянето с лицата по ал. 1 и до условията в местата за задържане;

6. да изисква информация от служителите на посещаваното място за задържане, с които да се провеждат беседи, както и да провежда лична беседа с всяко друго лице, което се намира на територията на проверявания обект;

7. да организира извършването на медицински прегледи на лицата с тяхно съгласие.

(3) Служителите и длъжностните лица в местата по ал. 1 са длъжни да оказват съдействие и да предоставят необходимата информация на омбудсмана.

Чл. 28б. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) (1) Орган или длъжностно лице не може да нарежда, прилага, разрешава или допуска каквато и да е санкция по отношение на лице или организация за това, че са съобщили на омбудсмана като Национален превантивен механизъм информация, била тя вярна, или не, и нито едно такова лице или организация не могат да претърпят вреда заради това.

(2) Поверителна информация, събрана от омбудсмана като Национален превантивен механизъм, не може да бъде разгласявана. Лични данни могат да бъдат публикувани само след като лицето, за което се отнасят, е изразило изрично съгласие.

Чл. 28в. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) Омбудсманът като Национален превантивен механизъм може със заповед да делегира изцяло или частично правомощията си по чл. 28 а на служители от неговата администрация.

Чл. 28г. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) (1) След всяко посещение омбудсманът изготвя доклад, който може да съдържа препоръки и предложения с цел подобряване на условията в местата по чл. 28а, отношението към лицата, настанени там, както и с цел предотвратяване на изтезания и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

(2) Докладът се предоставя на съответния компетентен орган, който в едномесечен срок е длъжен да уведоми омбудсмана за предприетите действия по изпълнение на препоръките.

(3) Омбудсманът публикува и ежегодни доклади, свързани с дейността му като Национален превантивен механизъм, при спазване на изискването на чл. 28б, ал. 2.

Чл. 28д. (нов – ДВ, бр. 29 от 2012 г., в сила от 11.05.2012 г.) Омбудсманът като Национален превантивен механизъм осъществява сътрудничество със съответните органи и механизми на Организацията на обединените нации, сдружения на граждани, както и с международни, регионални и национални организации, чийто предмет на дейност включва

осигуряване защита на лица от изтезания и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

Статистика за инспекциите на Националния превантивен механизъм през 2016 г.

През 2016 г. обектите, инспектирани от НПМ, са общо 56 броя. От тях: Затвори, затворнически общежития и арести – 24 обекта; Районни управления „Полиция“ към Министерството на вътрешните работи – 7 обекта; Домове за медико-социални грижи за деца и Звено „Майка и бебе“ – 3 обекта; Центрове за настаняване от семеен тип за деца – 8 обекта; Специални домове за временно настаняване на чужденци и Разпределителен център към Дирекция „Миграция“ (МВР) – 3 обекта; Центрове към Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет – 6 обекта; Държавни психиатрични болници и центрове за психично здраве – 3 обекта; и Социални институции за възрастни – 2 обекта.

ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА, ТЪРСЕЩИ ЗАКРИЛА, И НА МИГРАНТИТЕ. НАБЛЮДЕНИЕ НА ПРИНУДИТЕЛНОТО ВРЪЩАНЕ НА МИГРАНТИ

- НПМ установи затруднено взаимодействие между отговорните държавни институции по отношение на настаняването и регистрацията на молбите на търсещите закрила лица.

- НПМ постави специален акцент в дейността си на състоянието на правата на непридружените деца, търсещи закрила.

- НПМ констатира случаи на сериозно нарушаване на българското и международното право при изпълнение на принудителни административни мерки на граждани на трети страни.

През 2016 г. европейските институции продължиха с усилията за намиране на консолидирано решение на бежанската криза, която постави сериозни предизвикателства пред системите за убежище в отделните държави-членки, включително и в България. Поради тази причина проследяването на динамиката на миграционните процеси в страната и степента на спазване на основни човешки права на лицата, търсещи закрила в България и на мигрантите на територията на Република България за поредна година е сред основните приоритети в дейността на омбудсмана като НПМ. В рамките на ежегодния мониторинг екипи на омбудсмана посетиха всички места за настаняване на търсещи закрила лица и мигранти и отправиха конкретни препоръки за отстраняване на констатирани нередности от страна на компетентните органи. Общият брой на посещенията през 2016 г. беше 11, като от тях 9 планирани посещения без предизвестие и 2 по конкретни сигнали на граждани или самосезирания от страна на институцията.

1. Приемане и настаняване на чужденци в Разпределителен център – гр. Елхово и специални домове за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ – Министерство на вътрешните работи

Поради ограничените пътища за законно влизане на територията на Република България лицата, търсещи закрила, преминават основно на зелена граница заедно с потока от икономически мигранти. Основният натиск при влизане в страната е съсредоточен на българо-турската граница като задържаните се настаняват преимуществено в Разпределителен център – гр. Елхово. Анализът на миграционните потоци през 2016 г. показва промяна в профила и националността на търсещите закрила и мигрантите (предимно граждани на Афганистан, Пакистан и Ирак), което създаде допълнителни затруднения на компетентните държавни институции при настаняването им и регистрирането на молбите за международна закрила.

За поредна година НПМ констатира пренаселеност на помещенията на чужденците в Разпределителен център – гр. Елхово (при капацитет 240 лица в стаите бяха настанени 327 лица – 181 от Афганистан, 29 от Ирак, 24 от Иран, 38 от Пакистан, 54 от Сирия и 1 от Гана) и специалните домове за временно настаняване на чужденци (СДВНЧ – гр. Любимец – бяха настанени 363 лица при капацитет 300, а в СДВНЧ – гр. София – 226 лица, но поради ремонт един етаж остава неизползваем) в периода м. юни и м. август 2016 г.. Материалните условия остават традиционно незадоволителни. Въпреки извършените козметични ремонти, материалната база в РЦ – гр. Елхово и СДВНЧ е амортизирана, с ниска хигиена, с недостатъчни спални и санитарни помещения. Поради високата пренаселеност не може да се спази изискването на чл. 14 от Наредба № Из-1201 за реда за временно настаняване на чужденци, за организацията и дейността на специалните домове за временно настаняване на чужденци от 1 юни 2010 г. за настаняване на семействата в отделни помещения. Особено тревожна е ситуацията в РЦ – гр. Елхово, където не може да се осигури и ежедневен престой на открито на настанените чужденци.

НПМ следва да отбележи, че отправяната в две поредни години препоръка за регламентиране на дейността на Разпределителен център – гр. Елхово е изпълнена чрез промяна в чл. 4, ал. 1 от Наредбата и центърът е структуриран като звено към Специален дом за временно настаняване на чужденци – гр. Любимец.

НПМ установи и затруднено взаимодействие между отговорните държавни институции по отношение на обработването и регистрацията на молбите за международна закрила. Поради липсата на кадрова обезпеченост и преводачи, лица, подали молба за международна закрила, се задържат необосновано дълго в специалните домове, вместо своевременното да бъдат освободени и настанени в центрове на Държавната агенция за бежанците (ДАБ). Сериозно напрежение поражда и проблемът с приоритетното освобождаване на чужденци от няколко националности пред останалите. Омбудсманът, като НПМ, смята, че е необходимо да се оптимизира взаимодействието между Дирекция „Миграция“ и ДАБ и да се ускори процедурата по извеждане на кандидати за международна закрила в центрове от отворен тип.

Друг нерешен проблем, който е констатиран при всички посещения на омбудсмана, като НПМ, е свързан с продължаващото настаняване в СДВНЧ на семейства с деца. Особено обезпокоителна е констатацията на НПМ по отношение на настаняване на огромен брой семейства с деца в домовете към Дирекция „Миграция“ и липса на обезпечаване с детски храни и консумативи по време на извършените проверки. Децата представляват голям процент от влизащите в страната лица, което поставя високи изисквания към страната ни за осигуряване на подходящи условия, които към момента не могат да бъдат покрити. В СДВНЧ – гр. Любимец например, към момента на проверката бяха настанени 204 деца при настанени 363 лица, а в РЦ – гр. Елхово – 128 деца. В други свои доклади омбудсманът, като НПМ, е подчертавал, че специалните домове са

неблагоприятни места за настаняване на деца. Специалните домове не разполагат с достатъчно лично пространство и възможност за задоволяване на основните им потребности. В тази връзка НПМ отново категорично настоява по отношение на тази уязвима група да се обсъди възможността за прилагане на алтернативи на миграционното задържане и да се преустанови настаняване на деца в СДВНЧ.

НПМ отново откри случаи на малолетни и непълнолетни лица, които са включени в заповедите за налагане на принудителни административни мерки по Закона за чужденците в Република България на възрастни лица, без същите да се познават или да е налице каквато и да е роднинска връзка между тях, което е в нарушение на чл. 44, ал. 9 от Закона за чужденците, съгласно който: „принудително настаняване в специални домове за временно настаняване на чужденци към Дирекция „Миграция“ не се прилага по отношение на непридружени малолетни и непълнолетни лица“. В подкрепа на това твърдение е фактът, че при последващите проверки НПМ срещна част от тези деца в центровете на ДАБ, където същите бяха идентифицирани като непридружени малолетни и непълнолетни лица. НПМ е на мнение, че компетентните държавни институции трябва да положат максимални усилия за избягване на подобни случаи и да извършват детайлна проверка на връзката между тези деца и вписаните придружители. В случай на обосновани съмнения за липса на връзка между тях органите на МВР следва да прекратят незабавно принудителната административна мярка и да насочат децата към съответния отдел „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“, за да бъдат предприети спрямо тях мерки за закрила.

НПМ не констатира промяна в организацията на хранене на чужденците през 2016 г. За трите структурни подразделения към Дирекция „Миграция“ храната се осигурява от кетъринг фирма по силата на сключен договор с МВР. Храненето се извършва в обособени столови. Отправената при предишното посещение на НПМ препоръка за включване на плодове в седмичните менюта на чужденците в Разпределителен център – гр. Елхово остава неизпълнена, поради което НПМ отново препоръчва предприемане на своевременни действия за преодоляване на този пропуск.

Медицинско обслужване в СДВНЧ – с. Бусманци, СДВНЧ – гр. Любимец и РЦ – гр. Елхово се организира от Медицинския институт на МВР. Медицинска помощ се оказва в здравните служби на територията на домовете и по договор с лечебни заведения за болнична помощ в градовете: Елхово, Харманли, Ямбол, Хасково, както и в Медицинския институт на МВР. В здравните служби в домовете работят медицински специалисти – по един лекар и фелдшери, с което се гарантира 24-часово медицинско наблюдение.

Здравните кабинети в домовете са обезпечени с медикаменти и консумативи по заявки от Медицинския институт на МВР. Медицинските специалисти съобщиха, че предоставят медикаменти и за хронично болните чужденци, ако те са съобщили за заболяванията си при приема. В РЦ – гр. Елхово здравният кабинет, където се съхраняват медикаментите, е разположен на последния етаж на сградата при температурата, много над допустимата за съхранение на лекарства и медицински изделия, което според НПМ е неблагоприятно както за лекарствата, така и за работата на персонала. Здравните служби, с изключение на тази на територията на Разпределителен център – гр. Елхово, разполагат със стационарни помещения за настаняване/ изолиране на болни лица или лица с неясен здравен статус, които помещения обаче не се използват по предназначение. В СДВНЧ – с. Бусманци в тях бяха настанявани майки с деца, а в СДВНЧ – гр. Любимец те се ползваха за приемането на чужденци.

Екипът на НПМ констатира, че по време на проверките през 2016 г. медицинското обслужване беше усложнено поради пренаселеността и голям брой настанени деца, за които се изискват специфични здравни грижи, както и езиковата бариера. Установи се, че настаняването на болни лица в общите помещения създава допълнителна предпоставка за повишен епидемичен риск.

По време на проверката в СДВНЧ – с. Бусманци, екипът на НПМ получи сигнал от чужденец за осъществено на 12.06.2016 г. полицейско насилие спрямо друг чужденец. Беше извършено цялостно проследяване на фактите по жалбата чрез преглед на записите от камерите за видеонаблюдение и разговор със засегнатото лице. Извършената от екипа на НПМ проверка установи, че при извеждането на чужденеца от легловия блок към административния сектор му е нанесен удар с крак, за което своевременно беше уведомен началникът на дома и беше отправена препоръка за предприемане на спешни действия по образуване на дисциплинарно производство. Ръководството на Дирекция „Миграция“ предприе незабавно разследване на случая и образува дисциплинарно производство, което приключи с налагане на дисциплинарно наказание на провинилия се служител.

2. Настаняване и регистрация на търсеци закрила лица в центровете на Държавна агенция за бежанците при Министерски съвет (ДАБ при МС)

Към момента на проверките (м. юни и м. август 2016 г.) НПМ не установи превишаване капацитета на центровете към ДАБ. Въпреки това ясно следва да се подчертае промяната в броя на настанените лица през първото шестмесечие на 2016 г. и в периода юли-август 2016 г. През първите шест месеца от годината капацитетът на центровете на ДАБ беше запълнен 20-25 %, докато в резултат на засиления миграционен поток през септември процентът по официални данни на компетентните институции достигна 100 %, което изправи пред нови трудности системата за предоставяне на убежище в България.

През 2016 г. се запази тенденцията за влошаване на състоянието на материалната база в местата за настаняване (напр. Транзитен център – с. Пъстрогор, Център за настаняване в кв. Военна рампа, Център за настаняване в кв. Овча купел). В същото време екипът на НПМ отчита положените усилия и направените подобрения в друга част от тях (напр. РПЦ – с. Баня и център за настаняване в кв. Враждебна).

Положителна оценка заслужава фактът, че ДАБ е изпълнила дадената в предишния доклад на НПМ препоръка за извършване на цялостен ремонт и саниране на сградата на РПЦ – с. Баня. Средствата за ремонтните дейности са отпуснати от Европейския бежански фонд. Стаите, където се настаняват лицата, са с по 4 легла, а в баните е осигурено подаване на топла вода. Със съжаление НПМ констатира, че построените през 2015 г. 10 допълнителни сгради на територията на РПЦ – с. Баня остават неизползваеми поради некачествено изпълнение.

Материалната база към момента на проверката в РПЦ – гр. Харманли и кв. Враждебна към РПЦ – гр. София е в добро общо състояние. Собствеността на сградите на РПЦ – гр. Харманли е прехвърлена от Министерство на отбраната на ДАБ с цел улесняване на поддържането им. Обособена е площадка с нови фургони, с възможност за настаняване на непридружени непълнолетни деца. В началото на 2016 г. е извършено саниране на всички сгради в центъра. Със средства от Фонд „Убежище, миграция и интеграция“ е изграден нов център за регистрация и прием с капацитет от 40 места и

обособен санитарен възел за настаняване на търсеци закрила лица в извънработно време. Изграден е и нов хранителен магазин за улесняване на набавянето на хранителни и други стоки от настанените лица.

НПМ констатира, че с изключение на център за настаняване в кв. Овча купел, в останалите териториални поделения на ДАБ не е изградена достъпна среда за лица с увреждания. Необходимо е да се обърне внимание на факта, че с неосигуряването на достъпна среда се нарушават изискванията, предвидени в международното и националното законодателство (Конвенция на ООН против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание; Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания; Закона за интеграция на хората с увреждания; Закона за устройство на територията; Наредба на Министерство на регионалното развитие и благоустройството № 4 от 1 юли 2009 г. за проектиране, изпълнение и поддържане на строежите в съответствие с изискванията за достъпна среда за населението, включително за хората с увреждания).

НПМ подчертава, че следва да се прекрати досегашната практика за настаняване на непридружените непълнолетни деца – момчета, в помещението за настаняване на възрастни мъже. Становището на НПМ е, че по този начин се създава сериозен риск за живота и здравето на децата, поради възможност от експлоатация и трафик. НПМ поддържа препоръката си, че с оглед спазване на най-добрия интерес на детето, е необходимо обособяването на помещения или създаване на отделен център на ДАБ за тази уязвима група. НПМ приветства предвидената с последните изменения в Устройствения правилник на Държавната агенция за бежанците към Министерски съвет (обн. в ДВ бр.70 от 09.09.2016 г.) възможност председателят на ДАБ да определи обособени помещения към териториалните поделения на Държавната агенция за бежанците за настаняване на непридружени малолетни и непълнолетни чужденци, търсеци международна закрила.

Омбудсманът, като НПМ, посети непосредствено след неговото откриване първия център от затворен тип, където ще бъдат настанявани търсеци закрила лица. С промени в Устройствения правилник на Държавната агенция за бежанците към Министерски съвет (обн. в ДВ бр.70 от 09.09.2016 г.) изрично бяха регламентирани правомощия на председателя на ДАБ да определи обособени помещения от затворен тип към териториалните поделения на Държавната агенция за бежанците. Помещенията с капацитет от 75 места се помещават в бившите индивидуални стаи за мерки за сигурност на територията на СДВНЧ – с. Бусманци. По време на посещението в центъра от затворен тип бяха настанени две лица, едно от които непълнолетно. Въпреки извършения ремонт и изградената добра материална база за настанените чужденци, омбудсманът като НПМ отново подчертава притеснението си от създаването на режим на задържане на лица, търсеци международна закрила (включително на малолетни и непълнолетни деца), което може да доведе до сериозно накърняване на техните права. Омбудсманът, като НПМ, настоява за задържането на търсеци закрила лица да се прилага като крайна мярка и да се осигурят достатъчно правни гаранции за тяхната защита и съдебен контрол върху задържането им.

НПМ препоръчва ръководството на бежанските центрове да отдели по-сериозно внимание на тяхната охрана. Същата е възложена на частна охранителна фирма, след спечелена обществена поръчка. По време на посещението в РПЦ – гр. Харманли се установи, че в Хале 10 са обособени две части – част, където са настанени семейства с деца и друга, където се помещават млади мъже. Екипът на НПМ получи оплаквания относно настъпили конфликти между тях и невъзможността на охраната да овладее създадените се ситуации на

напрежение. Този проблем поставя въпрос и за правилното разпределяне на лицата, търсещи закрила, в спалните помещения. НППМ установява традиционно неспазване на Наредбата на общината по опазването на обществения ред в околните пространства на центъра, както и опазване имуществото в самия център. Последващите конфликти на територията на центъра показваха необходимостта от ежедневно полицейско присъствие на територията на центъра и в околното му пространство.

Храната, която се предоставя на търсещите закрила лица, е сред проблемните области, които НППМ констатира при своите проверки. За поредна година след преглед на седмични менюта се установи, че предлаганата храна е бедна и еднообразна. По твърдения на служителите, на места има разработени различни диети, но по време на посещенията на НППМ не беше установено настанените лица да са информирани за тях.

Всички териториални поделения на ДАБ разполагат със здравни кабинети, които вече са правно регламентирани с изменението на Закона за убежището и бежанците през 2015 г., съобразно препоръката на омбудсмана. В закона е определено, че дейността в здравните кабинети може да се осъществява от лекар, медицинска сестра или фелдшер, но в някои центрове (РПЦ – гр. София, кв. Враждебна и ТЦ – с. Пъстрогор) са назначени и медицински лаборанти. Съгласно българското законодателство, търсещите закрила лица, придобиват здравноосигурителни права в обем като за българските граждани, от момента на регистриране на молбата за закрила. Следва да се отбележи, че въпреки получените здравноосигурителни права, чужденците основно се обръщат и получават медицинска помощ и медикаменти в здравните кабинети към централите. Констатиран беше недостиг на медикаменти и медицински консумативи, които се осигуряват с помощта на неправителствени организации.

С изключение на РПЦ – гр. Харманли, за всички лица в процедура по международна закрила е направен избор на общопрактикуващ лекар по реда на Националния рамков договор. В тази връзка и с оглед разрешаване на този дългогодишен проблем, омбудсманът като НППМ изпрати препоръка до управителя на НЗОК за определяне на общопрактикуващ лекар за чужденците в РПЦ – гр. Харманли. При извършената последваща проверка екип на НППМ констатира, че за лицата е определен общопрактикуващ лекар.

През месец ноември 2016 г. омбудсманът беше сезиран от гражданка на гр. Харманли за настанени в центъра лица със съмнения за тропически заболявания. Екип на НППМ веднага посети РПЦ – гр. Харманли като обследва помещенията, разговаря с търсещите закрила лица, медицинския персонал и представители на РЗИ – гр. Хасково. Преобладаващият брой оплаквани бяха свързани с лоши хигиенно-битови условия здравни проблеми. Омбудсманът като НППМ препоръча на ДАБ в спешен порядък съвместно с Министерство на здравеопазването да организира екип от специалисти, които да извършат прегледи и изследвания на настанените в РПЦ – гр. Харманли, да се създаде организация за лечение на болните и за извършване на регулярни периодични медицински прегледи. Беше изпратено писмо до началника на Военномедицинска академия с молба за съдействие за сформиране на екип от необходимите медицински специалисти за извършване на прегледи и лабораторни изследвания в центъра. Омбудсманът подчерта и необходимостта от назначаване на допълнителни медицински специалисти в здравния кабинет предвид големия капацитет на центъра, както и нуждата от засилване на протиепидемичния контрол при първоначалното настаняване на търсещите закрила лица. Компетентните органи изпълниха своевременно дадените от омбудсмана препоръки.

През август 2016 г. НПМ, публикува специален тематичен доклад за състоянието на правата на непридружените деца.¹ Акцент в проверките се постави върху осигуряваната грижа, представителство на непридружените деца, достъп до здравни и образователни услуги, сигурна и безопасна среда и социална подкрепа. Въпреки липсата на регистър за непридружените деца бежанци, НПМ установи, че делът им се е увеличил спрямо общия брой лица. Основна констатация на омбудсмана като НПМ е, че като страна-членка на ЕС и страна, ратифицирала Конвенцията на ООН за правата на детето, **България трябва да подобри системата за прием и предоставяне на грижи на непридружените малолетни и непълнолетни деца, като по този начин се гарантират животът, здравето, сигурността и интересите им като особено уязвима група деца.** За непридружените деца бежанци не са осигурени в достатъчна степен защитено пространство, достъп до образование, информиране по подходящ начин относно процедурата по международна закрила. Проблем е и представителството на търсещите и получените закрила непридружени малолетни и непълнолетни лица. Съгласно чл. 25 от Закона за убежището и бежанците на непридружен малолетен или непълнолетен чужденец, търсещ или получил международна закрила, който е на територията на Република България, се назначава представител от общинската администрация, определен от кмета на общината или от оправомощено от него длъжностно лице. Реалната ситуация обаче показва, че в някои от центровете не е назначен представител, който да защитава интереса на непридружените деца бежанци, а в други – определените представители само формално изпълняват дейността си, поради големия брой деца, за които отговарят. НПМ акцентира върху нуждата от създаване на модел, в който функциите на представители на децата се възлагат на неправителствения сектор, за развиване на професионално представителство, както и да се създаде механизъм за контрол върху тяхната дейност. Беше препоръчано на компетентните институции да се предприемат спешни действия по приемане на изготвения от работна група Проект на Координационния механизъм за взаимодействие между институциите и организациите за гарантиране на правата на непридружените деца чужденци, пребиваващи в Република България, включително търсещи и получили международна закрила.

Продължава тенденцията, констатирана и при предишната проверка на НПМ, за голям брой самоволно напускащи центровете на ДАБ без да е на лице последваща информация относно тяхното местонахождение. Макар и не в мащабите от 2015 г., този феномен е изключително притеснителен.

Въпросът с интеграцията на лицата, получили международна закрила в Република България, продължава да стои на вниманието на омбудсмана като НПМ. Възприемането на Република България като транзитна държава и липсата на действаща програма за интеграция през 2014 г. и 2015 г. демотивира лицата при решението дали да останат в страната, затрудни техния достъп до пазара на труда, социалната и образователната система и др. С ПМС № 208 от 12.08.2016 г. (обн. ДВ. бр.65 от 19 Август 2016 г.) е приета Наредба за условията и реда за сключване, изпълнение и прекратяване на споразумение за интеграция на чужденци с предоставено убежище или международна закрила. Дейностите по интеграция са делегирани на кметовете на общини, с които лицата, получили убежище или международна закрила в България следва да сключат споразумение за интеграция. НПМ ще проследи колко са общините, които са проявили интерес за включване в

¹ Наличен на адрес: <http://www.ombudsman.bg/news/4170>

интеграционния процес, на каква степен е тяхната подготовка, както и за броя на действително сключените споразумения.

Наблюдение на принудителни връщания на граждани на трети страни

Съществена част от дейността на омбудсмана, като Национален превантивен механизъм, е свързана и с наблюдение на изпълнението на принудителни административни мерки по чл. 39а, ал. 1, т. 2 и т. 3 от Закона за чужденците в Република България (връщане до страна на произход, страна на транзитно преминаване или трета страна и експулсиране). Задължението за изграждане на ефективна система за наблюдение на принудителните връщания в държавите-членки е регламентирано и в чл. 8, пар. 6 от Директива 2008/115/ЕО на Европейския Парламент и на Съвета от 16 декември 2008 година относно общите стандарти и процедури, приложими в държавите-членки за връщане на незаконно пребиваващи граждани на трети страни. Наблюдението от страна на институцията на омбудсмана осигурява независим контрол на съответствието с правните процедури, гарантиращи зачитане на достойнството, физическата неприкосновеност и човешките права на гражданите на трети страни, които ще бъдат принудително извеждани, прозрачност на процедурите по извеждане, както и идентифициране и коригиране на евентуални недостатъци в действията на компетентните административни органи.

За съжаление през 2016 г. станаха известни няколко случая на сериозни нарушения при принудително извеждане на граждани на трети страни. Особено тревожен от правозащитна гледна точка беше казусът с експулсирането на турския гражданин Абдулах Бююк през месец август. След самосезиране от публикации в медиите, омбудсманът излезе с категорична **позиция, че изпълнението на принудителната мярка е в нарушение с нормите на българското и международното право.** Омбудсманът, като НПО, обърна внимание, че **в случая е налице нарушение на чл. 2 и чл. 3 от Европейската конвенция за правата на човека и чл. 28 и 29 от българската Конституция,** които регламентират правото на живот и забраната за подлагане на изтезание, нечовешко или унижително отношение, както и чл. 44а от Закона за чужденците в Република България, съгласно който: „чужденец, на който е наложена принудителна административна мярка експулсиране, не се експулсира в държава, в която животът и свободата му са застрашени и той е изложен на опасност от преследване, изтезание или нечовешко или унижително отношение“. Според становището на омбудсмана на експулсираното лице не е дадена възможност да обжалва изпълнението на заповедта и да организира защитата си пред съда.

Друг пропуск, който беше отбелязан от омбудсмана, е свързан с неизпълнение на ангажмента на Министерство на вътрешните работи да уведоми институцията за предстоящото извеждане. С оглед своевременното преодоляване на този проблем бяха проведени няколко срещи между омбудсмана и директора на Дирекция „Миграция“, на които беше уговорен механизъм за обмен на данни и информация, свързан с предстоящи извеждания от страна на Дирекция „Миграция“.

Независимо от липсата на капацитет на НПО за тази дейност през 2016 г., се осъществи наблюдение на две операции по принудително връщане на граждани на трети страни. Мониторингът обхваща всички етапи на принудителното връщане (подготовка на процеса на връщането и преди заминаването на лицата, процедурата по време на полет/ друг транспорт, възможен транзит, пристигането и предаване на лицата в страните по

произход). Наблюдаваните от омбудсмана, като НПМ, операции на Дирекция „Миграция“ бяха до Ислямска Република Пакистан през септември, координирана и финансирана от Европейската агенция за управление на оперативното сътрудничество по външните граници на държавите-членки на Европейския съюз (Фронтекс) и националната операция до Република Македония през месец ноември 2016 г. Основните препоръки на омбудсмана, като НПМ, бяха свързани с начина на провеждане на разговора с чужденците преди извеждането, липсата на лицензиран преводач при неговото провеждане и подготовка на документацията на извежданите лица.

МЕСТА ЗА ЗАДЪРЖАНЕ

- НПМ отбелязва значителен напредък от страна на изпълнителната и законодателната власт по отношение на изпълнението на препоръки, давани от КПИ и НПМ, през 2016 г. в сравнение с предходни периоди.

- За първи път в историята на местата за лишаване от свобода през 2016 г. капиталовите разходи бяха увеличени.

- Наблюденията на НПМ показват, че през 2016 г. екипът на Министерство на правосъдието изцяло насочи усилията си към затворите.

- Като цяло основен дефицит е липсата на визия за развитие на арестите в държавните органи от изпълнителната власт.

- За съжаление становище на омбудсмана по внесен в Народното събрание Закон за изменение и допълнение на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража, съдържащ голям брой препоръки, не беше обсъдено или взето предвид.

- В края на 2016 г. от страна на Министерството на правосъдието и Министерския съвет бяха предприети положителни стъпки за повишаване на заплатите на служителите в затворите.

- Монополното положение на Държавно предприятие „Фонд затворно дело“ в затворническите лавки се превърна в дългогодишен и системен проблем в местата за лишаване от свобода.

- НПМ отчита неизпълнена препоръка на КПИ, изискваща засилен диалог между Министерството на правосъдието и Министерството на здравеопазването относно административното подчинение на тези здравни заведения и тяхното методическо ръководство.

Предварителни бележки

През 2016 г. НПМ си постави за цел да проследи действията на българската страна във връзка не само с пилотното решение на Европейския съд по правата на човека (ЕСПЧ) по делото „Нешков срещу България“, но и действията по неизпълнени препоръки на Комитета за предотвратяване на изтезанията (КПИ) и НПМ. Като цяло **НПМ отбелязва значителен напредък от страна на изпълнителната и законодателната власт в тази област през изминалата 2016 г. в сравнение с предходни периоди**. Разбира се има слабости и грешки, които НПМ не може да не отбележи с надеждата те да бъдат отстранени през следващата 2017 г.

Не бяха изпълнени инвестиционните намерения по програмата, предоставена в отговора на българските власти по Доклада на европейския комитет против изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание при посещението му в България от 13 до 25 февруари 2015 г. Това е четвърта програма на изпълнителната власт, която не се изпълнява поради липса на финансиране. Някои от тези дейности не бяха целесъобразни и НПМ се ангажира с препоръка за тяхното отпадане.

За първи път в историята на местата за лишаване от свобода (МЛС) капиталовите разходи бяха увеличени в пъти. За 2017 г. отново са предвидени 4 450 500 лв. Одобрените бюджетни разходи за МЛС през 2017 г. са с близо 15 милиона повече в сравнение с 2016 г. Допълнително, с ПМС № 11 от 2017 г., са отпуснати 10 милиона, от които малко над 6 милиона са за разходи за персонал и 1 милион за подобряване материалната издръжка на МЛС. Като отчита, че за първи път от създаването на НПМ е приета препоръката му за увеличаване на капиталовите разходи и повишаване на трудовите възнаграждения на служителите, не може да не се отбележи и загрижеността, че капиталовите разходи отново ще се окажат недостатъчни, за да се преодолее кризата с лошите материални условия в затворите и финансиране на необходимите смислени дейности в тях.

НПМ може да се ангажира с общата констатация, че затворите и общежитията в Южна България (с изключение на ЗО „Черна гора“, ЗО „Кремиковци“, както и затвора в гр. София) отговарят на минималните стандарти². Проблемни зони в двете общежития са старият сграден фонд и липсата на санитарни възли. За разлика от ареста на бул. „Г. М. Димитров“ в гр. София, където може да се подобри достъпът на дневна светлина, затворът в гр. София не би могъл и за в бъдеще да отговори на тези минимални стандарти.

Наблюденията на НПМ показват, че през 2016 г. екипът на Министерство на правосъдието изцяло насочи усилията си към затворите. Прогресът в арестите се наблюдава само там, където е възможно преместването им на територията на затвор. Ето защо проблемни зони в Южна България остават арестите в направлението Дупница, Благоевград, Симитли и Петрич.

Като цяло основен дефицит е липсата на визия за развитие на арестите в държавните органи от изпълнителната власт. Общо е обаче мнението, че без изграждане на нов затвор в гр. София и нов затвор в района между Плевен, Варна и Русе, няма да се достигне до осигуряване на необходимите минимални стандарти в системата на затворите.

Многократно НПМ предлага изграждане на такъв затвор да се осъществи без ангажиране на бюджетни средства, а със собствени средства на ДП „Фонд затворно дело“ (ДПФЗД), като в последствие направените инвестиции се възстановят чрез включване в

² Обектите в Северна България ще бъдат обект на изследване през 2017 г.

капитала му на освободените стари затвори и последващата им продажба по реда на Закона за държавната собственост.

Заложеният с последния Закон за изменение и допълнение на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ЗИД на ЗИНЗС) законодателен механизъм за решаване на проблемите с пренаселеността чрез разместване на лишените от свобода от един затвор в друг може да се окаже напълно или слабо ефективен, поради налично равенство в общия капацитет и броя на задържаните лица в тях. Липсват алтернативи за засилен обществен контрол чрез въвеждане на нови обществени мерки при прилагане института на условно предсрочно освобождаване, както и ясни обективни критерии за прилагането му от съда. Механизмът е неприложим в арестите, като липсват и правни алтернативи на мярката „задържане под стража.“

НПМ изразява загриженост относно неефективното изразходване на бюджетни средства при направените реконструкции на затворите. Най-общо проблемът се дължи на неадекватното задание за обществената поръчка за ремонта, което не предоставя възможности за промяна на организацията на дейността на затвора, която да доведе до индивидуално (а не отрядно) изпълнение на присъдата и до ефективно използване на надзорния състав. Така реконструкциите запазват старата организация на труда и не водят до намаляване на необходимостта от персонал. Примери в тази насока са липсата на общ команден център ведно с необходимото видеонаблюдение, изграждане на помещения за преградно свиждане като правило, отдалеченост от входа на затвора на новоизградени лавки и затруднен подход за евентуално провеждане на свиждане в тях.

Изключително неприятна е констатацията за липса на координация, в резултат на която се оказва, че готовото и ремонтирано и общежитие в с. Дебелт, остава празно, при наличие на пренаселеност в затвора в гр. Бургас. Това е резултат от направените съкращения през 2015 г. в Главна дирекция „Изпълнение на наказанията“ (ГДИН), заради които там не достига персонал. Правителството коригира грешката си с осигуряване на 182 щатни бройки. **Неоптимистичната прогноза на НПМ, че общежитието ще остане празно през 2016 г., за жалост се сбъдва независимо от постоянно правените препоръки не само от НПМ, но и от КПИ.**

На следващо място, НПМ отбелязва сериозен проблем при използването на средства за електронно наблюдение. Вместо да се разширят алтернативните мерки за задържане и съпътстващите обществени мерки, свързани с условно предсрочно освобождаване, в началото на 2016 г. възможността за практическо прилагане на електронния надзор в България бе изцяло преустановена. Средствата за закупуването на необходимата техника бяха неправилно пренасочени за затвора в гр. Белене след провалянето на обществената поръчка. В резултат, очакванията на НПМ са, че електронният надзор ще стартира отново към края на 2017 г.

При посещението си през 2012 г. „КПИ призовава българските власти да удвоят усилията си за борба с пренаселването на затворите чрез въвеждане на политики, насочени към ограничаване на или промяна в броя на лицата, изпращани в затвор. В тези усилия българските власти следва да се ръководят от Препоръка Rec(99)22 на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно пренаселването на затворите и увеличаването на затворническото население, Препоръка Rec(2000)22 относно подобряване на прилагането на европейските правила за санкции и мерки в общността, Препоръка Rec(2003)22 относно условното предсрочно освобождаване, Препоръка Rec(2006)13 относно използването на

мярката „задържане под стража“ и осигуряването на предпазни мерки срещу злоупотреби и Препоръка Rec(2010)1 на Съвета на Европа относно правилата за пробация.“

С неприемането на ЗИД на ЗИНЗС през 2016 г. бе пропусната законовата възможност да се приемат обществени мерки като алтернатива на „задържането под стража“, които биха били приложими и към административни наказания по Закона за чужденците, Закона за домашното насилие, Закона за борба с футболното хулиганство и др.

Във връзка с изработването на проект на ЗИД на ЗИНЗС, омбудсманът предостави на Народното събрание свое становище по законопроекта, съобразно чл. 19, ал. 1, т. 8 от ЗО. **За съжаление становището на омбудсмана, в размер на 34 страници, съдържащи голям брой препоръки (над 45) по текстовете на проекта, не беше обсъдено или взето предвид.** Като цяло законът бе приет в изпълнение на изискването за спазване на срока за създаване на вътрешно компенсаторно средство, предвиден в Пилотното решение „Нешков и др. срещу България“³, който изтичаше на 1 декември 2016 г. Заради липсата на дискусия и заради бързината, с която бяха приети текстовете на проекта, се стигна и до промяна на дефиницията за изтезание в чл. 3 от ЗИНЗС, което изисква тежест на доказване от страна на администрацията за тяхната липса. Това ще затрудни и забави необосновано административния процес и ще доведе до неефективна правна защита от изтезание.

Наред с това с промените бе допусната правна възможност за нарушаване на тайната на кореспонденцията на лишените от свобода. Създадоха се процесуални норми, които нарушават правото на справедлив съдебен процес, поради наличие на решение само на една инстанция. Не бяха отменени и други действащи в пряко противоречие с Конституцията текстове от този закон (например по отношение на тайната на кореспонденцията). Това естествено може да доведе до внасяне на искане от страна на омбудсмана до Конституционния съд за отмяната им.

При посещението си през 2012 г. „КПИ призовава българските власти да удвоят усилията си за борба с пренаселването на затворите чрез въвеждане на политики, насочени към ограничаване на или промяна в броя на лицата, изпращани в затвор. В тези усилия българските власти следва да се ръководят от Препоръка Rec(99)22 на Комитета на министрите на Съвета на Европа относно пренаселването на затворите и увеличаването на затворническото население, Препоръка Rec(2000)22 относно подобряване на прилагането на европейските правила за санкции и мерки в общността, Препоръка Rec(2003)22 относно условното предсрочно освобождаване, Препоръка Rec(2006)13 относно използването на мярката „задържане под стража“ и осигуряването на предпазни мерки срещу злоупотреби и Препоръка Rec(2010)1 на Съвета на Европа относно правилата за пробация.“ Въпреки усилията на българските власти в тези посоки, препоръките остават само частично изпълнени.

През 2016 г. бе направен анализ на съдебни решения, свързани с употреба на помощни средства и беше установено наличие на неефективна вътрешно ведомствена уредба, която е механично възприета от съдилищата относно незаконосъобразна употреба на помощни средства, свързана с понятието „вътрешен конвой“ в зоните за повишена сигурност.

³ Дело „Нешков и други срещу България“ (Жалби No 36925/10, 21487/12, 72893/12, 73196/12, 77718/12 и 9717/13)

Проблемът с дефицита на надзорен състав, водещ не само до нарушаване на правата на лишените от свобода, но и до нарушаване на трудови права на служителите, остава и през 2016 г.

Налице са разминавания в работната заплата, определяна от МС, при относително еднакви длъжности в сектор „Сигурност“. Все пак следва да бъде отбелязано, че **в края на 2016 г. от страна на Министерството на правосъдието и МС бяха предприети положителни стъпки за отстраняването на този проблем с повишаване на заплатите, които следва да станат реалност през 2017 г.**

Остава и проблемът с допълнителните плащания, свързани със специфични условия на труд, храна и дрехи, поради обстоятелството, че същите се определят от министъра на вътрешните работи, министъра на правосъдието и министъра на отбраната, съобразно ведомствения бюджет. Очертава се необходимост от общо ръководство от страна на МС съобразно чл. 105, ал. 2 от Конституцията на Република България по тези въпроси и необходимост от свързаните с това нормативни промени. Липсата на единен подход от страна на администрацията по тези проблеми неминуемо ще предизвика социални проблеми и за в бъдеще.

Все още не са предоставени съгъваеми палки на надзорния състав, поради което на места при извеждане до мястото на разходка се ползват старите дълги палки (виж т. 69.2 от Европейските правила за затворите (ЕПЗ)). Поради необучаване на персонала в техники за овладяване на агресивни затворници, към настоящия момент служителите в администрацията се чувстват незащитени. Добиха публичност случаи на нанасяне на телесни повреди от страна на лишен от свобода на служители от надзорния състав при изпълнение на задълженията им, което потвърждава необходимостта от адекватни мерки от страна на Министерството на правосъдието и ГДИН.

В Държавен вестник (бр. 71 от 01.09.2006 г.) са направени изменения и допълнения на отменения Правилник за прилагане на Закона за изпълнение на наказанията и задържането под стража (ППЗИНЗС). Като в приложения № 1 и № 2 са дадени начинът на разпределение на лишените от свобода и списъкът с разрешени вещи. С обнародването на новия ППЗИНЗС (Обн. ДВ. бр. 25 от 3 април 2009 г.) тази публичност е преустановена. Въпросът се урежда със заповеди, които по своята същност се явяват общи административни актове по смисъла на чл. 65 от Административнопроцесуалния кодекс (АПК). Така например, списъкът с разрешените вещи е неразделна част от заповед № ЛС-04-602/04.04.2014 г. Предоставена е правна възможност началникът на затвор или общежитие от открит тип за жени и непълнолетни да разрешава други вещи и предмети. Член 122 от ЗИНЗС определя изрична компетентност в тази насока на министъра на правосъдието. Нито този текст, нито общият – чл. 11 от ЗИНЗС, предоставят възможност на министъра да делегира правомощията си директно на началници на затвори и общежития. Макар и с позитивен ефект, издадените индивидуални разрешения за притежаване на вещи от тези административни органи са нищожни. Налага се нормативна промяна и ако това делегиране на правомощия се регламентира в закона, следва да бъде в изключителни случаи, които по възможност да се изброят изчерпателно. Прави впечатление, че делегирането към заместник-министър в закона е изброена изчерпателно, докато за главния директор на ГДИН е неограничена.

Друг идентифициран проблем се състои в това, че последователно и трайно от години отказите за преместване на лишени от свобода се издават под формата на писма, а не във вид на заповеди. Устната информация от служители в ГДИН, че тези случаи не са редки, се потвърждава и от проверката по места. Тези откази не се връчват на лишените от

свобода, а се прилагат към личните им досиета. Намирането им и в деловодствата на ГДИН и досиетата се оказа проблематично, съответно ползване на правна помощ от страна на лишените от свобода също.

ЕПЗ препоръчват право на лишените от свобода да купуват или получават по друг начин стоки, в т. ч. храна и напитки за собствена употреба на цени, които не са неестествено по-високи от цените извън затвора.

Достигането на пазарни цени от момента, в който ДПФЗД установи свой монопол в лавките в затворите се превърна в дългогодишен и системен проблем в местата за лишаване от свобода. Неприемането на предходни препоръки на омбудсмана, в качеството му на НППМ, за промяна на модела, води до основателни предположения за корупционни практики и създава излишно напрежение между лишените от свобода и надзорния състав.

Въвеждането на нов доставчик за телефонните услуги реши доста от старите проблеми с цените на разговорите, но и създаде нови, например с наличието на фонокарти и начина на формиране на тяхната цена. Това наложи анализ на сключените договори от ГДИН и ДПФЗД през 2106 г.

НППМ прецени, че посочените последни две проблемни области са важни за МЛС, което наложи те да бъдат по-детайлно развити.

Телефонни услуги

По договор 1-1602.10 от 22.12.2016 г между ДПФЗД и „БТК“ АД в чл. 5.1.1 е посочена сумата от 1 198 800 лв. с ДДС за 300 000 фонокарти. Средната доставна цена възлиза на 3.996 лева. В т.5.3 от договора е договорена търговска отстъпка в размер на 5.5 % за срока на действие на договора. В лавките към затворите продажната цена е 4 лв. Усвоени са 699 300 без ДДС и съществува възможност за усвояване на още 299 700 лв. без ДДС при необходимост.

Тези фонокарти не са включени в списъка с разрешени вещи. Няма оплаквания за отказано предаване на тези фонокарти при свиждане. Проблемът е, че в търговската мрежа е налице повишено търсене и липса на достатъчно предлагане. С писмо по жалба 343/2017 г. Омбудсманът е уведомен от доставчика на услугата, че е предприел необходимите мерки да задоволи нарасналото търсене.

Доставката на тези фонокарти е неразривно свързана с предходен договор № 8899/14.09.2016 г. в сила от 20.09.2016 г. между ГДИН и „БТК“ ЕАД, по силата на който са доставени 220 телефонни апарата в местата за лишаване от свобода.

Апаратите са недостатъчни, поради което е открита нова поръчка за доставка на 400 апарата. Прогнозната стойност на доставката възлиза на 70 000 лв.

Видно от проекта на договора по тази поръчка „ИЗПЪЛНИТЕЛЯТ приема да извърши допълнителна доставка, монтираж и поддръжка на допълнително до 400 бр. телефонни апарати за ползване в местата за лишаване от свобода, от същият вид и модел като монтираните по сключен договор № 8899 от 14.09.2016 г., отговарящи на изискванията на възложителя, посочени в Техническа спецификация – Приложение № 1, неразделна част от настоящия договор.“

Следва да се отбележи, че няма никакви изисквания към телефонните апарати. Без проблем ГДИН би могъл да допусне всички доставчици на универсална услуга, без да заплати нито стотинка от своите бюджетни средства. Закупуването на апарати само от

един доставчик при тези условия **по същество е създаване на монопол в полза на един доставчик**. Ползването на тази услуга не е от служителите на ГДИН, а от задържаните лица и не е ясно защо ГДИН осъществява този бюджетен разход и какво плаща.

В чл. 182, т. 1-6 от Закона за електронните съобщения (ЗЕС) ясно е указано какво представлява универсалната услуга. Предприятията, задължени да предоставят универсална услуга по силата на чл. 184 от ЗЕС, осигуряват определен брой обществени телефони и/ или други точки за обществен достъп до гласови телефонни услуги според географското им покритие, за да отговарят на разумните потребности на крайните потребители. Начинът за определяне на цените и ценовите пакети на универсалната услуга се посочва в методика, разработена от комисията и приета от Министерския съвет.

Не са включени текстове в договорите които да създават възможност за ограничаване на изходящи телефонни разговори по предварително заявени телефонни номера.

Не е предвидена възможност за безналично разплащане чрез бар-код четец, което налага разплащането да се осъществи чрез фонокарта. НПМ отново посочва, че тези фонокарти не са включени в списъка с разрешени вещи, а след включването им създават условия за нерегламентиран гражданско правен оборот между лишени от свобода който администрацията в затвора не би могла да контролира ефективно.

Съществува договор 1-83-12 от 17 март 2016 г. между ДПФЗД и ТМ „Солношънс“ ООД, по силата на който безсрочно ползва компютърна програма обезпечаваща безналично плащане от страна лишените от свобода в МЛС от закрит тип в лавките. Това би позволило безналично плащане и възможност за последващ контрол в случаи на телефонна измама. НПМ не се съмнява, че всеки доставчик на универсална услуга би обезпечил такива техника на своите апарати и би монтирал безвъзмездно своите устройства, за да има достъп до пазар с близо 9 000 потребители.

При така установената фактическа и правна обстановка може да се направят следните изводи:

- Телефонната услуга в МЛС не се различава от телефонната услуга, като част от универсалната телефонна услуга, разписана като задължение по Закона за електронните услуги, включително с доставката на необходимите апарати.

- Цената на телефонната услуга, ползвана от лишените от свобода, обвиняеми и подсъдими в МЛС се формира на база сключен договор от ДПФЗД на база на вече сключен договор с ГДИН, което може да доведе до ползване на неадекватна пазарна цена на базата на конкуренцията.

- Договорът на ГДИН за доставка на телефонни апарати може да се разглежда, като ограничаване на правата на юридически лица при еднакви правни условия за стопанска дейност да предоставят универсална услуга по Закона за електронните услуги, като създават условия за монополизъм и възможности за нарушаване правата на потребителите. (Вж. чл. 19, ал. 2 от Конституцията).

- Договорите не създават условия за ефективно изпълнение на евентуално ограничение на тайната и свободата на кореспонденцията, когато това се осъществява с разрешение на съдебната власт и се налага за разкриване или предотвратяване на тежки престъпления, съобразно чл. 34, ал. 2 от Конституцията, както и предотвратяване на телефонни измами.

- Договорите създават условия за ползване на все още неразрешени вещи (фонокарти), чиито нерегламентиран обмен между лишени от свобода е извън реалните

възможности за ефективен контрол от страна на администрацията в МЛС.

- Цените на телефонните услуги към момента не са неестествено по-високи от цените в свободното общество, ако се разгледат като цена на фонокарта с 25 импулса по тези договори. Съществува фактическа, а не правна възможност да се внасят фонокарти, закупени от търговската мрежа, съдържащи по-голямо количество импулси и да се ползват в МЛС. В срока на договора обаче цената може реално да се окаже не пазарна, висока и монополна, поради обстоятелството, че телефонните апарати са на една фирма, а закупените фонокарти за ползване единствено и само на тази фирма. От своя страна, тя не може да осъществи пряка доставка в лавките към затворите, а единствено и само чрез ДПФЗД. При изтичане на срока на договора, закупените и не продадените от ДПФЗД фонокарти ще се окажат ненужни и ще се осчетоводят като загуба на предприятието, ако не бъдат закупени обратно от фирмата доставчик или друга фирма разпространител. За да не се стигне до тази хипотеза, ДПФЗД ще е икономически заинтересовано да продаде наличните фонокарти при евентуален риск от създаване на дефицит в МЛС.

Доставка и ценообразуване на хранителни и нехранителни стоки в лавките, разположени в местата за лишаване от свобода

Проблемът с високи цени в лавките възниква от момента, в който са прекратени наемните договори с търговците в тези лавки, разположени в МЛС. Налице са сериозни нарушения при избора на доставчици и при прилагане на процедурите за обществени поръчки.

В следствие на предходни проверки на НПМ омбудсманът направи препоръка до Управителния съвет на ДПФЗД да даде възможност на своите структури в затворите да закупуват стоки от производител или търговци на едро, за да се избегнат високи транспортни разходи и формирани непазарни цени вследствие на прилагане на Закона за обществените поръчки (ЗОП). Препоръката е на база становище на Агенцията за обществени поръчки⁴, в която ясно се посочва, че: „ако приходите надвишават разходите, това означава, че тази дейност се самофинансира, без да ангажира бюджетни средства и поради това е извън приложното поле на ЗОП“. Служители на НПМ са провеждали разговори с предходния изпълнителен директор на предприятието и са уведомили, че се изчаква приключването на тези договори за доставка, за да не се изплащат обезщетения относно неизпълнението им и ще се премине към предлагания модел.

В свои медийни изяви и официални позиции омбудсманът на Република България изрично посочва, че ще следи решаването на проблема с високите цени в затворническите лавките през 2016 г. и последващите години.

През 2016 г. ДПФЗД не изпълнява препоръката на омбудсмана. С писмо⁵ изпълнителният директор на ДПФЗД се е обърнал към Агенцията за обществени поръчки (АОП) със запитване за реда и начина за доставяне на хранителни и нехранителни стоки за лавките без да формулира ясно, че става въпрос за закупуване на стоки с цел продажба и формиране на търговска печалба. От своя страна АОП му отговаря⁶ като единствено посочва правното основание по § 1, т. 21 от допълнителните разпоредби на ЗОП, където

⁴ Под изх. № 47-00-30 от 11.04.2011 г.

⁵ Рег. № 001-П-1293 от 19.11.2015 г.

⁶ Под изх. № 47-00-228 от 30.11.2015 г.

всъщност се пояснява понятието „публичноправна организация“ и така липсва ясен отговор по същество. Въпросът дали може да се закупи стока с цел продажба без процедура по ЗОП не е коментиран и от Дирекция „Правни дейности“ на МП⁷. Единствено зам.-министърът на правосъдието обявява публично, че експертите в МП застъпват позицията, че процедурата по ЗОП е задължителна.

Във връзка с влизането в сила на нов ЗОП е изпратено ново запитване до изпълнителния директор на АОП относно прилагането на ЗОП при избор на доставчик за лавките в затворите. В това запитване отново не е посочено, че стоките се закупуват с цел продажба. В писмото се посочва наличие на два сключени договора не по реда на ЗОП, тоест без процедура на стойност 10 милиона без ДДС. Касае се за два договора, сключени през 2014 г. за доставка с фирма „Килтекс“ ЕООД с прогнозна стойност 12 698 459 лв. с фирма „Стелит 1“ ЕООД с прогнозна стойност 1 551 179 лв. Договорите са за периода 01.10.2014 до 31.08.2016 г. И по двата договора са били констатирани нарушения, свързани със завишаване на цените и неспазване на срокове за доставка.

В резултат на това се сключват нови договори по ограничена процедура, определена в чл. 75 от ЗОП, като оферти подават само кандидати, които възложителят е поканил след проведен предварителен подбор.

Така за доставка на хранителни продукти за всеки отделен затвор или затворническо общежитие са сключени общо 10 договора с фирми, които по правило не се сключват на най-ниска офертна цена.

НПМ няма забележки по отношение на самите договори поради наличие на други критерии, които водят до обосноваване извод за избор на победител независимо от представената по-висока ценова оферта. Дори и да се приеме тази цена за пазарна, въпреки деформирането ѝ, то при наличие на 7 % надценка от страна на ДПФЗД, съобразно решението на Управителния му съвет от 30.03.2016 г., се получават две търговски надценки, които формират крайната цена. В този модел, обаче, никога цената в лавките към затворите няма да съответства на тази в останалата търговска мрежа.

НПМ оценява тази търговска практика като злоупотреба с право и с монополно положение в продължение на повече от три години и настоява за преустановяването ѝ. Ако собственикът на капитала в лицето на Министъра на правосъдието и УС на ДПФЗД не намират адекватна законова форма да закупуват стоки от производител или преки доставки от териториални поделения без оскъпяване на база транспортни разходи и без посредници, и да извършват нормална търговска дейност, то следва ДПФЗД да преустанови тази дейност, а самите лавки да се предоставят под наем на фирми, за да се гарантират нормални цени.

Медицинското обслужване в системата на местата за лишаване от свобода

При проверките за медицинското обслужване в пенитенциалната система НПМ отново акцентира върху изпълнението на препоръки дадени от КПИ и НПМ от предходни проверки. Констатира се, че във всички затвори се спазва препоръката на КПИ при прегледите на лишени от свобода в медицинския кабинет да не присъства охрана, освен ако излишно не е поискал медицинският специалист.

⁷ Видно от становището на директора с рег. № 92-27-9 от м. март 2016 г.

Препоръката лишени от свобода да не се ползват за санитарни и лекарства да не се предоставят от надзорно-охранителния състав, а само от медицински лица, към настоящия момент не е изпълнена. Това обстоятелство се обяснява с недостатъчната кадрова обезпеченост с медицински специалисти.

Със Заповед № ЛС-04-1416/13.10.15 г. на МП е въведена книга за травматичните увреждания и се изготвят формуляри за регистриране на травматични увреждания на лишен от свобода, съобразно препоръка на КПИ за регистриране на случаи за упражнено насилие от служители в затворите. С изключение на Медицинския център (МЦ) на затвора в гр. Бургас такъв регистър се води във всички МЦ и в него имаше регистрирани случаи.

Тук следва да се отбележи, че в тази препоръка КПИ изисква при констатиране на случаи с упражнено насилие медицинското лице да докладва на компетентно лице извън системата (прокурор), но понастоящем е определен ред – докладване пред началника на затвора.

Относно препоръката на НПМ за реформа в медицинското обслужване на пенитенциарната система с насоченост към ползване на гражданската здравна система НПМ констатира, че като цяло тя не е изпълнена. Констатира се известен напредък в действията от страна на ГДИН. Медицинската служба на дирекцията е разработила Проект за реструктуриране, който е представен в МП, но до момента не е обсъждан. По препоръка на НПМ част от началниците на затворите предприеха действия и вече имат определен общопрактикуващ лекар на затвора от НЗОК.

Като цяло МЦ към затворите страдат от недостиг на медицински специалисти и постоянно се регистрира недоволството от здравното обслужване. Най-честите оплаквания са: за достъп до медицинска помощ; за недоставяне на лекарства, не извеждане/ забавено извеждане във външно лечебно заведение; фиксиране при лечение във външно лечебно заведение; искане за прекъсване на наказаното или съдействие за помилване по здравословни причини; лошо отношение на медицинския персонал; недостатъчна стоматологичната помощ; лоши санитарно-хигиенни условия и др. Част от оплакванията за НПМ са основателни, но според други може да се заключи, че лишените от свобода не познават здравноосигурителните си права и задължения. Тук следва да се отбележи голямата натовареност на медицинските кабинети – средно по 30-40 пациенти дневно, както и съмнителната основателност за посещенията в медицинските кабинети. По данни на медицинските специалисти около 50 % от посещенията са „за излизане от килиите и социални контакти“. Може да се каже, че недостатъчната социална ангажираност на лишените от свобода рефлектира върху натовареността на медицинските кабинети, както и че недостатъчният надзорно-охранителен състав в затворите затруднява или забавя извежданията на лишени от свобода за специализирана медицинска помощ.

В пенитенциарната система функционират две болници: Специализирана болница за активно лечение на лишени от свобода (СБАЛЛС) – гр. София и СБАЛЛС – гр. Ловеч. От няколко години СБАЛЛС – гр. София е със затихващи функции и НПМ е направил препоръка за реструктуриране, която не е изпълнена. СБАЛЛС – гр. Ловеч е специализирана за лечение на лишени от свобода с белодробни и психични заболявания. При нея са идентифицирани проблеми с кадровото обезпечаване.

НПМ отчита неизпълнена препоръка на КПИ, изискваща засилен диалог между Министерството на правосъдието и Министерството на здравеопазването относно административното подчинение на тези здравни заведения и тяхното методическо ръководство.

Затвори

- Има редица неизпълнени препоръки на НПМ до министъра на правосъдието от 2012 г.

- Омбудсманът, в качеството си на НПМ, след като и през 2016 г. установи пренаселване в затвора в гр. София, поддържа препоръката си за строителство на нов затвор в гр. София.

- В началото на годината омбудсмана – г-жа Мая Манолова, лично посети затвора в гр. Сливен. Дадените устни препоръки относно недостатъчно подаване на топла вода и недостатъчно хигиенни материали са изпълнени от администрацията на затвора.

- Направената препоръка от НПМ към министъра на финансите, съвместно с министъра на правосъдието, да предприемат необходимите мерки за окоплектоването на общежитието в с. Дебелт през следващата бюджетна година е приета и изпълнена.

- Изключително позитивна е констатацията на НПМ, че в затвора в гр. София, след постъпване на работа на новия ръководител на затвора, необоснованата употреба на сила е преустановена.

- НПМ отбелязва, че е налице системен дългогодишен проблем за България във връзка с незаконосъобразно използване на белезници в зоните за повишена сигурност спрямо доживотно осъдени на лишаване от свобода, както и при лечение във външни лечебни заведения.

Затвор в гр. София

Първото посещение на НПМ на затвора в гр. София е на 05.06-06.06.2012 г. Констатацията, направена тогава от проверяващия екип, е: „Помещенията са остарели и амортизирани. Броят на лишени от свобода лица, настанени в килиите, е многократно по-голям от допустимия по стандарт. Докато осъдените са настанени по 6 до 8 човека в двойни килии със собствен санитарен възел, включващ тоалетна и душ, обвиняемите и подсъдимите са настанени по 8 до 18 човека в големи помещения. Леглата във всички стаи са на две и дори на три нива. Към момента на проверката в затвора в гр. София са настанени около 1700 лишени от свобода, от които 927 са в корпуса (при капацитет около 600 души)“.

През 2014 г., при своето посещение в България, КПИ констатира, че: „65. При официален капацитет от 676 души, отделението от затворен тип в Софийския затвор помещаваше 885 затворници по времето на посещението през 2014 г., в това число 21 затворници, излежаващи доживотни присъди и 181 чуждестранни затворници“. (...) „КПИ е много обезпокоен от факта, че материалните условия, установени през 2014 г. в много отношения са подобни на (и понякога дори по-лоши от) тези, наблюдавани по време на предишното посещение в заведението през 2008 г. Като цяло, целият затвор беше силно пренаселен“.

В отговора си през 2015 г. българските власти посочват капацитет до 2015 г. на затвора 745 и след новото замерване 951 л. св. Към 10.07.2016 г. в корпуса на затвора са

настанени общо 739 лишени от свобода, от които: 30 обвиняеми; 148 подсъдими; 561 осъдени; доживотни – 22 лишени от свобода.

НПМ споделя загрижеността си, че затворът е видимо пренаселен и изиска допълнителна информация с оглед на проверка относно неговия капацитет.

Неизпълнени препоръки на НПМ от 2012 г. до министъра на правосъдието в тази насока са:

- поради високата степен на пренаселеност, лошите хигиенно-битови условия, невъзможността да се осъществява поправително въздействие и съществуващата опасност за увреждане на физическото или психическото здраве на задържаните лица, на основание чл. 46 от ЗИНЗС да бъде закрито ЗО „Кремиковци“;

- предприемане на действия за изграждане на нов затвор с капацитет 1500-2000 лишени от свобода;

- с изх. № 66-00-132/15.08.2012 г. НПМ е уведомен че: „Закриването е нецелесъобразно, предвид липсата на алтернативна възможност за настаняване на около 550 осъдени.“ По втората препоръка, в заключителните бележки от отговора на българските власти е указано, че: „Главният директор на ГДИН, до края на м. март 2015 г. следва да систематизира постъпилите оферти от частния сектор и чуждестранните партньори и да ги представи за обсъждане в ръководството на Министерството на правосъдието, с оглед преценяване на възможностите за обявяване на процедура по ЗОП или ЗПЧП за изграждането на нови места за лишаване от свобода.“ Събиране на оферти следва да се осъществи след обезпечаване на нужното финансиране, а такова и през 2016 г. не е налице.

Ето защо, омбудсманът на Република България, в качеството си на НПМ, след като и през 2016 г. установи пренаселване в затвора в гр. София, въпреки капацитета по новото замерване, поддържа препоръката си за строителство на нов затвор в гр. София с капацитет, даващ възможност за последващо закриване на общежитието в Кремиковци и затвора в гр. София.

Наред с това, НПМ отчита, че закриването на общежитието в Кремиковци е невъзможно без построяване на нов затвор.

Затова двете препоръки са дадени едновременно. Към днешна дата в общежитието има малко над 400 лишени от свобода и именно затова НПМ се надява процедурата по чл. 46 относно откриване на нов затвор да бъде довършена.

НПМ отново подчертава, че ДПФЗД следва да изпълни своята историческа роля, да оправдае възстановяването си и да потвърди достиженията си от миналото.

Поправително въздействие, тоест смислени дейности в изискуемия обхват и интензитет, с лишени от свобода в затвора в гр. София не могат да бъдат осъществени към настоящия етап, не само поради съществуващата архитектура, липсата на подходящи помещения, както и липсата на достатъчно социални работници. Всичко това води до невъзможност за индивидуално изпълнение на присъдата. Стандартите, налагани от ЕСПЧ и КПИ към момента са вече за над 6 кв. м. на осъдените на доживотен затвор, а ако се следват ЕПЗ за в бъдеще следва да се предвиждат самостоятелни килии за лишени от свобода с оглед отстраняване на причини за насилието между затворници. Предвидените през 2015 г. 2 070 000 лв. за корпуса на затвора и 100 000 лв. за ЗО „Кремиковци“ не решават проблема с пренаселеността, нито ще създават изискуемите условия за труд на администрацията на затвора. Те явно не бяха осигурени от бюджета (при необходими 15 000 000 лева за 2015 г., са отпуснати малко над 4 500 000 лева, поради което остават

неизпълнени). НПМ изрази свое виждане, че тези мероприятия следва да бъдат свалени от програмата не само като финансово необезпечени, но и нецелесъобразни.

Затвор в гр. Сливен

В свой доклад (СРТ/Inf(2008) 11) КПИ констатира, при посещенията си през септември 2006 г., че нито едно жилищно помещение не е оборудвано със санитарен възел.

В периода 10.09-14.09.2012 г. НПМ е посетил затвора в гр. Сливен и е установил че: „Корпусът на затвора разполага със 142 жилищни помещения, разположени в 6 коридора, както следва: приемно отделение; обвиняеми и подсъдими; 2 коридора с рецидивисти и 2 коридора с рецидивисти. Съществува и изолационно отделение (зона за повишена сигурност). Към 01.09.2012 г. лишените от свобода са 294. За последните пет години този брой може да се приеме за постоянна величина с незначителни колебания. Пиковото натоварване е било през 2007 г., когато е имало 350 лишени от свобода и 28 обвиняеми и подсъдими.“ (...) „Затворът разполага с 1 907 кв. м. жилищна площ, която при стандарт от 4 кв. м. площ на лишен от свобода дава възможен капацитет от 476 лица. В паспорта на затвора, съобразно съществуващата леглова база, е даден капацитет за 400 лица. В този случай достигнатият стандарт е 4.76 кв. м. на лице. В капацитета е включено и общежитието за мъже (обслужващ домакински щат) – 30 лица; ЗО „Сливен“ – 35 лица и поправителния дом за непълнолетни девойки – 35 лица. Съществуват допълнителни 54 места към системата на затвора в ЗО „Рамануша“, находящо се на около 10 км. от гр. Сливен. Тази налична площ, вътрешното обзавеждане, осветеност с дневна и изкуствена светлина, нивото на хигиена, разпределението по жилищните помещения на от 2 до 4 лишени от свобода и липсата на легла, разположени на два етажа, водят до извода, че материалната база на затвора, прилежащите към него общежития и поправителен дом са едни от най-добрите в системата на МЛС в България.“

Проблемът със санитарните възли е останал нерешен. „Наличието на пластмасова кофа под всеки креват на лишените от свобода показва, че проблемът за нормален достъп до тоалетна през нощта съществува и през 2012 г. Оценката за недостатъчност на надзорния състав е също актуална. Един надзирател обслужва два коридора по с около 60 лишени от свобода. Интервюираните лишени от свобода споделиха, че през нощно време не се отказва извеждането им, но по обясними причини се забавя“

„Констатацията на КПИ относно наличието на топла вода само за 20 минути вечер кореспондира с констатацията на екипа на НПМ, че това време е намалено на 10-15 минути, като за събота и неделя е запазено времетраене на достъп до топла вода за 1 час.“

В началото на годината затвора е посетен лично от омбудсмана на Република България – г-жа Мая Манолова, с екип от НПМ. Дадените устни препоръки относно недостатъчно подаване на топла вода (30 минути дневно) и недостатъчно сапун и хигиенни материали са изпълнени от администрацията на затвора. Предоставени са по два сапуна и времето за подаване на топла вода е удвоено. Продължават оплакванията за качеството на тоалетния сапун; цени и липса на достатъчно плодове в лавките, които са валидни за цялата система.

Установена е липса на хладилна камера за минусови температури. Не е предвидена доставка на нова през 2016 г.

Към настоящия момент е налице съществено намаление на лишени от свобода в затвора на 168, от които 16 подсъдими; 152 осъдени и 5 доживотни с право на замяна.

Осигурени са 1 500 000 лева за изграждане на санитарни възли и ремонт на покрива, когато изпълнението на проекта приключи. Ръководството на затвора има намерение да се извърши монтаж на слънчеви панели на покрива, като по този начин реши изцяло проблемът с топлата вода.

Затвор в гр. Бургас

През 2013 г. НПМ е установил, че: „условията в Бургаския затвор са напълно неприемливи и следва да се считат за нечовешки и унижителни. Това е затворът с най-тежки условия и пренаселеност в България. Средно се падат под 2 кв. м. на лишен от свобода, а на места под 1 кв. м. В периода на проверката на НПМ в затвора в гр. Бургас в корпуса бяха разположени 883 л. св. на средна жилищна площ около 1.5 кв. м. при обща жилищна площ 1 483 кв. м. Максимално допустимият капацитет на корпуса е 370 л. св.“

През 2016 г. в затвора са настанени 531 лишени от свобода. Капацитетът на затвора в отговора на българските власти от 2015 г. е даден като 371 и след замерването 244.

Състоянието на сградния фонд в Бургас се е влошило. Построената нова кухня в затвора в гр. Бургас е на действително високо ниво, но липсва обзавеждане. Цялата канализация е очевидно за ремонт, поради установени течове в склада към старата кухня и в новите помещения (съблекалня) в ареста. Предвидена е цялостна реконструкция на корпуса чрез изграждане на спални помещения за по 4 човека със санитарен възел, нов водопровод и канализация и е обезпечено финансиране в размер на 1 200 000 лева. Не е предвидено използване на слънчеви батерии за подгряване на топла вода, както и централна аспирация или климатизация. Има избран изпълнител и реконструкцията се осъществява. Поради неоткриване на общежитието в с. Дебелт ремонтните дейности доведоха до свръх пренаселеност. Отново в спалните помещения леглата са разположени на три нива поради осъществяваните ремонтни дейности в затвора. Предвидено е изграждане на изнесена съдебна зала в затвора за съдебни заседания.

Констатациите на КПИ относно пренаселеност и битови условия, отразени в докладите от посещенията в затвора в гр. Бургас през 2012 г. и 2014 г., са публични. В периода 23.10.2013 г. – 25.10.2013 г. НПМ също е посетил затвора в гр. Бургас. И е установил, че: „Този затвор не присъства в програмата по Решение № 767 от 2008 г. на Министерския съвет за периода 2009-2015 г., приета на основание чл. 13, ал. 3, т. 5 от Устройствения правилник на Министерския съвет и на неговата администрация Проблемът с пренаселеността в затвора в гр. Бургас е следвало да се реши с изграждане на ново затворническото общежитие в Дебелт. Съгласно програмата на правителството от 2008 г. общежитието е следвало да бъде завършено през 2009 г. Изразходвани са около 300 000 лева от собствени на Държавно предприятие „Фонд затворно дело“. Извършен е ремонт на покрива, частично е подменена дограма, направени са частични прегради на спалните помещения и е построена ограда на терена. Поради липса на допълнителни средства (в размер на около 800 000 лева), дейността е преустановена.

В програмата на правителството от 2011 г. е било предвидено довършването му през 2012 г. с необходими средства около 1 000 000 лева от държавния бюджет. Поради недостатъчни капиталови разходи дейността не е осъществена.“

Реконструкцията е с обезпечено финансиране по Норвежкия финансов механизъм. Предвиденият първоначален общ капацитет е за 450 лишени от свобода. Не се предвижда довършване на ремонта на целия сграден фонд, поради което капацитетът при откриването на този обект ще бъде за 375 лица при гарантирани минимум 4 кв. м. жилищна площ.

Министерството на правосъдието отбелязва сериозен проблем за окомплектоване на така завършеното общежитие с личен състав. Причината е в извършената „оптимизация“ през 2015 г. довела до съкращаване на 459 щатни бройки. Така наречената „оптимизация“ е проведена в изпълнение на постановление на МС по предложение на министъра на финансите и касае всички министерства и ведомства с изискване за 10 % съкращение на персонала. Професионалните разчети във връзка с това съкращение са за недостиг от 450 до 750 щата за надзорен състав, за да се обезпечат правата на лишените от свобода и да се осигури спазването на трудовите права на служителите. Действието е в противовес на многократно направени препоръки на КПИ, съответно и на НПМ, относно липсата на достатъчно персонал в затворите. КПИ многократно посочва, че липсата на достатъчно персонал в затворите е опасно както за сигурността на лишените от свобода, така и за обществото, разбира се в частност и за надзорния състав. При посещението си в затвора в гр. Бургас през 2012 г. КПИ отново призовава „българските власти да вземат спешни мерки за увеличаване на личния състав в помещенията за настаняване на затворници в Бургаския затвор и Варненския затвор (параграф 52)“.

При посещението си през 2013 г. в доклада си НПМ посочва: „През 2008 г. е проведено съкращение на персонала в местата за лишаване от свобода с около 600 щатни бройки. От тогава системата е в относителна стабилност, но в постоянна тенденция за намаляване броя на персонала. Приблизителното съотношение между персонал и затворници в системата на местата за лишаване от свобода в България е 1 към 2. Провежданите съкращения са част от бюджетните икономии в държавната администрация. Евентуалното пускане на ново общежитие в Дебелт, ако то е от закрит тип, трудно би се обезпечило с необходимите служители. Ето защо, независимо че системата разполага с вътрешен ресурс за преразпределение, е необходимо да се търси осигуряване на нови щатни бройки за надзорен състав и социални работници в корпусите на затворите.“

При посещенията си НПМ също забелязва значително натоварване на надзорния състав, социалните работници и медицинския персонал.“

НПМ оценява, че политическо ръководство на МП, съответно и на ГДИН, е поставено в невъзможност да открие общежитието в с. Дебелт до края на 2016 г. поради липса на щатни бройки, както и необходим около 6-месечен срок за назначаване на новите служители.

Направената препоръка от НПМ към министъра на финансите, съвместно с министъра на правосъдието, да предприемат необходимите мерки за окомплектоването на общежитието в с. Дебелт през следващата бюджетна година с необходимия личен състав и нужния автопарк е приета и изпълнена.

Следва да се отчете като **положителна тенденция отпускането на капиталови средства за поддръжка и ремонт на МЛС през 2016 г. бюджетна година.** До сега те са се движили в диапазона от 1.5 до 3 милиона лв. За първи път от десетилетия капиталовите разходи на ГДИН са над 4.5 милиона лв. и за първи път няма неразплатени плащания за ток, вода и медикаменти, които преди това бяха в диапазона от 50 000 лв. за арест и 300 000 лв. за затвор. В отговора на българското правителство до КПИ във връзка с посещението му през 2015 г. е предоставено приложение № 2, в което е указано, че: „С цел да се подобрят условията на задържане и затворническата система да се приведе в съответствие с изискванията от Конвенцията, е изготвен следния предварителен план с предвидени ремонтни дейности, който следва да бъде изпълнен до края на 2016 г. (при условие, че бъдат осигурени необходимите финансови ресурси в размер на приблизително 15 030 000 лв.)“.

НПМ не е получавал сигнали или жалби по отношение на провеждането на адвокатско свиждане в затвора, но констатира, че то често се провежда в помещения с прегради и домофони. Липсва пряк контакт и документи се предават между адвоката и лишения от свобода със съдействието на надзорния състав. Член 254 от ЗИНЗС е идентичен с чл. 34 от Закона за адвокатурата. И двата текста допускат, че тези срещи могат да бъдат наблюдавани. Член 30, ал. 5 от Конституцията указва, че: „Всеки има право да се среща насаме с лицето, което го защитава. Тайната на техните съобщения е неприкосновена.“ В случая, след като тези срещи могат да бъдат наблюдавани, означава, че не е насаме и, че тайната на съобщенията не е неприкосновена.

НПМ смята, че съществуващата правна възможност за наблюдение от страна на надзорно-охранителния състав е неприемлива съобразно изискванията на Конституцията. ЕПЗ допускат изключение от това правило по решение на съдебен орган за предотвратяване на тежки престъпления или съществени нарушения на сигурността и безопасността на затворите.

Въпреки тази правна възможност за пенитенциарната администрация, в затворите в гр. Сливен и гр. Бургас адвокатското свиждане е без прегради. По данни на служителите в затвора в гр. София първоначално не е имало прегради, но са направени във връзка с предписание на проверяващи от ГДИН. В тази връзка НПМ препоръчва на началника на затвора в гр. София да осигури възможност при адвокатското свиждане да се предават писмени материали от и към лишения от свобода без посредничеството на надзорен състав.

По отношение на редовното двуседмично свиждане за лишените от свобода, обвиняемите и подсъдимите съществува изрична правна регламентация в ЗИНЗС и ППЗИНС. През 2014 г. са направени допълнения на чл. 73 от ППЗИНС, които указват наличие на преградни стени и физическа охрана. Този факт се разминава с вече направените препоръки на КПИ за открито провеждане на свиждането (без прегради). В изпълнение на промените в ППЗИНС практиките в МЛС са различни – ремонтираното място за свиждане в затвора в гр. София е с прегради, а в тази насока има установена добра практика в затвора в гр. Сливен за безпреградно свиждане. В този смисъл НПМ смята, че ако нормата се приложи навсякъде, би следвало да се извършат нецелесъобразни, а и ненужни, бюджетни разходи.

Разполагаемата площ, обзавеждането и начина на провеждане на свижданията в затвора в гр. Бургас се оценяват като нечовешки и нехуманни и като най-лошите за страната.

Неизпълнена препоръката на КПИ в тази насока е да се предвиди поне по едно свиждане седмично. Втората препоръка е във връзка с т. 24.2 от ЕПЗ: „Комуникациите и свижданията може да подлежат на ограничения и наблюдение заради изисквания за текущи следствени действия, поддържане на ред, сигурност и безопасност, предотвратяване на престъпления и защита на жертвите на престъпления, но тези ограничения, вкл. конкретни ограничения, наложени от съдебните органи, трябва да позволяват минимално ниво на контакт.“ както и т 24.4 – Мерките, вземани по отношение на свижданията, трябва да позволяват на затворниците да поддържат и развиват семейните си отношения по възможно най-нормален начин.“

„КПИ препоръчва да бъдат взети мерки за подобряване на помещенията за свиждане в Бургаския затвор и Варненския затвор в контекста на тези бележки. Както и преди е подчертавал Комитетът, целта трябва да е всички лишени от свобода, включително тези с мярка за неотклонение, да провеждат свижданията си в разумно

открити условия, използването на помещения за свиждане от затворен тип трябва да бъде по-скоро изключение, отколкото правило.“

През 2013 г. НПМ е развил тази препоръка като указва възможността новоизградените лавки да се правят по възможност в близост до входа на затвора и да се ползват за открито свиждане, ведно с разширяване на асортимента на лавката с цел възможности за ограничаване внасянето на вещи от вън. Изградените лавки от ДПФЗД след този период не съответстват на тази препоръка. Разделянето на лавките на лавка за служители и отделна лавка за л. св. води до обстоятелството, че служител на ГДИН не може да си закупи нищо тъй като там няма лавка за служители – например ЗО „Керамична фабрика“.

В ЗО „Дебелт“ са изградени 16-17 места с прегради и домофони, 6-8 места за л. св. за пряко свиждане без прегради и две за адвокатски свиждания. Не е предвидено място за удължено 4-часово свиждане, поради което то вероятно ще се провежда в помещенията за свиждане без прегради. Проектът не предвижда свиждане с възможност за достъп и до лавка.

Многократните препоръки на КПИ са тези свиждания да са веднъж седмично. Законът не е пречка за началниците на затвори да увеличат броя на свижданията, но липсата на надзорен състав ги принуждава да се въздържат от реализация на тази препоръка. На второ място, законът регулира трайни обществени отношения, поради което **и времето на свиждане следва да се регламентира със закон**. Капацитетът на местата за свиждане дава тази възможност. Не на последно място, със закон следва да се определи какво обзавеждане се изисква при отделните видове свиждания, като например: за високорискови л. св. над 80 или 100 точки обичайните свиждания да се провеждат с прегради; за всички останали л. св. в заведения от закрит тип наличие на маси със столове, с достъп до лавка, ведно с бъдещо ограничаване вноса на вещи закупени извън територията на затвора. В този случай следва да се даде достатъчен срок за привеждане на тези места в съответствие с изискванията на закона, ведно с разчети относно тяхното изграждане, ремонтване и изграждане на подходите към тях. Възможно е, а вероятно и целесъобразно, да се замени присъствието на надзирател при тези свиждания с необходимото видеонаблюдение. За тази цел, без значение дали ще е с надзирател или с видеонаблюдение, съобразно чл. 32, ал. 2 от Конституцията това следва да стане със закон.

Тревожно тенденция е, че по публична информация във всички МЛС ремонтът на тези помещения за свиждане не води до промяна на неговото провеждане, поради непромяна в нормативната уредба. НПМ изразява загриженост за нецелесъобразно изразходване на и без това недостигащи бюджетни средства.

В гр. София вратата на помещението за удължено свиждане е прозрачна, като помещението е оборудвано и с камера. Свиждането е за срок от 4 часа и се дава като награда. Свиждането първоначално е било със срок до 24 часа с идея да се провежда в среда максимално близка до семейната. Тази награда е представлявала единствената възможност за физически контакт на л. св. с техни близки т. е, единствената форма на личен живот по отношение на двата най-тежки режима в затворите. Минималните изисквания са били определени в заповед на главния директор на ГДИН⁸. След близо 6-годишен период на експлоатация, впоследствие оборудването на помещенията е сведено само до една маса и столове, като помещенията са оборудвани с камера в явно нарушение на гореуказаната заповед по устно указание на заместник-министър на правосъдието. При

⁸ № Л-5593/10.10.2006 г.

направена проверка в затвора в гр. Стара Загора НПМ е установил оборудване на помещението с видеокамера и е направил препоръка за нейното отстраняване поради нарушаване правото на личен живот на гражданите. Член 91 от ППЗИНС указва, че: „Удълженото свиждане се провежда в подходящо обзаведени отделни помещения“, докато чл. 73 от ППЗИНС указва „специално обзаведени“. „Подходящо обзаведени“ е и термин в чл. 85, ал. 1 от ЗИНЗС относно помещения за бременните жени и кърмачки. В чл. 98, ал. 4 обаче законът също използва термина „специално обзаведени помещения“.

По повод на горепосочения проблем е извършена проверка от инспектората към МП, който е установил, че няма установен ред за обзавеждането на тези помещения и препоръчва уреждането му. В изпълнение на тази препоръка със заповед № Л-721 от 29.02.2016 г. във връзка и с установено различно оборудване от инспектората на тези помещения за удължено свиждане ВПД главният директор на ГДИН, възприемайки нов термин „специално обособени помещения“ в т. 2 от тази заповед, въвежда – при възможност система за видеонаблюдение и присъствие на надзорен състав в тези помещения. Със заповед Л-2577 от 28.06.2016 г. главният директор изменя предходната заповед като видеонаблюдението е задължително.

Ефектът е, че при награждаване на добри затворници освен охрана се въвежда и видеонаблюдение. Като се пренебрегне острият дефицит на надзорен състав, ако се приеме ангажиране на 1 пост за тази цел негативният ефект за бюджета ще е около 13 000 лева месечно само за затворите без общезитията от открит тип. Още по-големи бюджетни разходи ще са налице за в бъдеще по решения на ЕСПЧ поради налагане на изолация над необходимото и незаконосъобразна намеса в личния живот на лишените от свобода и на гражданите, извършили такова свиждане.

Ето защо, НПМ поддържа предходното си становище за нарушение на чл. 32, ал. 2 от Конституцията. Ако министърът на правосъдието смята, че такова наблюдение и следене следва да съществува, то това би следвало да намери своето отражение в ЗИНЗС.

Воден от гореизложеното НПМ препоръча на главния директор на ГДИН или на министъра на правосъдието да отмени Заповед Л-2577 от 28.06.2016 г. и т. 2 от Заповед Л-721 от 29.02.2016 г. като противоречащи на чл. 32, ал. 2 от Конституцията или да внесе нужните изменения на ЗИНЗС за въвеждане на следене и записване по време на тези свижданията със закон.

Министерството на правосъдието и ГДИН не отчитат тази препоръка, видно от проекта за изменение и допълнение на ППЗИНС, обнародван на страницата на Министерството на правосъдието.

НПМ установява в затвора в гр. Бобов дол традиционно неправомерно ползване на белезници при извеждане на лишени от свобода от зоната за повишена сигурност. Традиционно и неправомерно е ползването на белезници в болнични заведения при външно лечение на лишен от свобода. Установен е случай, когато надзирател в болнично заведение ползва белезници за регламентирано и в инструкцията време в случай на ползване на тоалетна. Причината отново е в липсата на достатъчно надзорен състав. Поради липса на надзорен състав в този случай не се осигурява и регламентираната им почивка по чл. 16е, ал. 5 от ППЗИНС.

По този повод НПМ препоръча министъра на правосъдието и министъра на финансите при разработване на бюджета на ГДИН да вземе необходимите мерки за значително увеличаване на надзорния състав с оглед привеждане на инструкциите на

постовите в съобразени с разпоредбите на чл. 114 от ЗИНЗС относно използването на помощни средства.

Със Заповед Л-04-1416 от 13.10.2015 г. е създаден регистър на травматичните увреждания в МЛС. Водят се и регистри за употребата на сила.

Изключително позитивна е констатацията на НПМ, че в затвора в гр. София, след постъпване на работа на новия ръководител на затвора, необоснованата употреба на сила е преустановена. Констатацията се потвърждава и от интервютата на значителен брой лишени от свобода.

Нарушаване на тайната на кореспонденция

През 2016 г. НПМ констатира случаи на нарушаване на тайната на кореспонденцията, които пенитенциарната администрация обосновава с разпоредбите на чл. 75 от ППЗИНЗС, ал. 1-4 и чл. 37 от ЗИНЗС (правото на кореспонденция). Според проверяващите експерти тези разпоредби са в противоречие с текстове от Конституцията и по-конкретно чл. 34, ал. 1-2 и чл. 37.

НПМ държи да отбележи, че в тази връзка в Решение № 4 от 18 април 2006 г. по конституционно дело № 11 от 2005 г.⁹ се посочва: „Конституционният съд не споделя становището, че със забраната за администрацията да проверява съдържанието на част от кореспонденцията, адресирана до Народното събрание, Президента на Република България, Министерския съвет, Министерството на правосъдието, Министерството на вътрешните работи, прокуратурата, съда, следствието и органите по правата на човека към ООН и към Съвета на Европа, ЗИН е създал достатъчна и надеждна гаранция за неприкосновеността на кореспонденцията.

От обстоятелството, че писмата до държавните органи не подлежат на проверка, не следва да възприемем като необорима презумпция, че кореспонденцията, насочена към всички останали адресати по своето съдържание задължително е насочена към подготвяне и извършване на тежко престъпление или е предназначена да осуети разкриването на вече извършени престъпления.“

По този повод НПМ препоръча на министъра на правосъдието да приведе текста на чл. 75 от ППЗИНЗС в съответствие с чл. 34 от Конституцията, аналогично с разпоредбите на чл. 256, ал. 2 от ЗИНЗС относно обвиняеми и подсъдими.

За съжаление с последните изменения на ЗИНЗС в чл. 87, ал. 3 от Народното събрание бе прието, че: „Кореспонденцията на лишените от свобода не подлежи на контрол на писменото съдържание, освен когато това се налага за разкриване и предотвратяване на тежки престъпления“. В резултат администрацията в местата за лишаване от свобода придоби правомощия по контрол на кореспонденцията на лишени от свобода, без санкцията на съдебен орган.

Затвора в гр. Бобов дол

При замерване от 2015 г. капацитетът на корпуса на затвора е повишен от 665 на 810 лишени от свобода. На страницата на ГДИН капацитетът е 550 лишени от свобода. Към 01.07.2016 г. са настанени 477, от тях: обвиняеми и подсъдими – 34; осъдени – 443, съответно: открит тип – 26; закрит тип – 167; рецидивисти – 245; доживотен затвор – 5. От тях двама със замяна в закрит тип и трима рецидивисти без замяна.

⁹ Обн. ДВ. бр. 36 от 2 Май 2006 г.

Основен проблем, посочен от лишените от свобода, е липсата на вода, освен в часовете 24.00-6.00 часа сутринта, въпреки посочен график. **В затвора винаги е имало проблеми с качеството на водата, но в момента липсата на вода е хроничен проблем.** В тази връзка НПМ сметна необходимо да поиска допълнителна информация от „Кюстендилска вода“ относно мерките, които взема за незабавно решаване на проблема.

При проведените разговори лишените от свобода основно посочиха следните проблеми: възможност за ползване на общи вещи (например котлони), проблемно време за наличие на топла вода и достатъчно отопление през зимата, спазване на тайната на кореспонденцията, наличие на хлебарки (независимо от ежемесечно пръскане), твърда дисциплинарна практика (като например изнасяне на две филии хляб от стола с оглед недопускане на неразрешени сделки при положение, че хляб се продава в лавката), липса на достатъчно прибори за хранене (лъжици), недостатъчно време за хранене поради липса на надзорен състав и обща столова.

Затворът в гр. Бобов дол е един от малкото затвори в България, който традиционно не е пренаселен, поради което и разминаването в данните за капацитета не е съществено, но се допускат инцидентни пренаселвания (например в седма група), поради неизползване на цялата територия (неизползван коридор, чието обзавеждане се оценява като луксозно от страна на лишените от свобода). Тази констатация е направена и през 2012 г. от НПМ и необосновано продължава. Независимо, че затворът е традиционно непренаселен, дори и в него архитектурата на затвора не дава възможност за индивидуално изпълнение на присъдата и намаляване на необходимия надзорен състав. По-съществен ремонт (за около 15 000 лв.) последно е правен на оградата на затвора поради опасност от частично срутване. Киносалонът се нуждае от съществен ремонт от години след увреждането му от последното земетресение. Съществуват стаи за социални дейности, обединени със сушилни и без нужното обзавеждане за провеждане на смислени дейности в тях. Банята на етажа по принцип е с 4 общи душа, без прегради. Не е осигурен достъп на лица с увреждания.

Предвидено е обновяване и ремонт на административната сграда, ремонт на санитарните възли на обща стойност 200 000 лв., който вероятно няма да се състои. Затворът може да поеме ареста в гр. Кюстендил, съобразно прокламираните намерения на българската страна пред КПИ през 2015 г., но по мнение на НПМ следва да се постави акцент за индивидуално изпълнение на присъдите чрез създаване на места за провеждане на социални дейности, ведно с необходимото обзавеждане, съответно намаляване потребности от надзорен състав, както за затвора, така и за ареста.

Местата за двуседмичните свиждания са за 9 лишени от свобода и 18 посетители. Свижданията се провеждат само през прегради, независимо от оценката на риска на лишените от свобода и техния режим. В тях се включва и мястото за адвокатско свиждане, което също е преградено с телена мрежа и възможност да се вдига преградата. От проведените разговори с лишени от свобода и адвокати се установява, че въпросната преграда не се вдига и предаване на материали се осъществява чрез надзорен състав. Не постъпиха сигнали за проучване на съдържанието на тези материали от страна на надзорния състав, но НПМ смята, че тази практика не гарантира запазване на адвокатската тайна.

Съществува стая за удължено свиждане, оборудвана с видеокамера, 3 маси и 6 пейки. Така провежданото свиждане като награда е без прегради, но се провежда групово, тоест не е в семейна среда. Обстановката наподобява обзавеждане на заведение за

обществено хранене и е годно за нормално безпреградно свиждане, но не и като награда за удължено свиждане.

При проведени интервюта в затвора в гр. Бобов дол постъпиха многобройни сигнали, че практиката за ползване на белезници при извеждане от спалните помещения на осъдени с доживотни присъди продължава. Бяха проверени указанията относно ползването на помощни средства при извеждането и конвоирането на лишени от свобода, настанени в „зоната за повишена сигурност“ (ЗПС). Установено е, че са издадени от началника на затвора на 11.12.2014 г. В тях изрично е указано, че: 1. в сградата на ЗПС при извеждане и престой на открито, за медицински преглед и др. подобни не се използват помощни средства. 2. При извеждане извън сградата на ЗПС (лавка, стоматологичен кабинет) да се ползват белезници само на горните крайници. 3. При конвоиране извън сградата на ЗПС в посока на пост № 1 (изхода и входа на затвора) за свиждане, делегация, адвокатска свиждане и др. подобни се поставят белезници на горните и долните крайници. Тези мерки са приложими освен към осъдените на доживотен затвор и към лица с мярка за неотклонение „задържане под стража“ и настанени на основание чл. 248 от ЗИНЗС, и за изолираните по чл. 120 от ЗИНЗС, поставени на специален режим.

НПМ смята, че тези указания противоречат на чл. 114, ал. 1 от ЗИНЗС и препоръча на директора на затвора в гр. Бобов дол незабавно да бъдат отменени в частта за ползване на белезници при конвоиране.

При разработване на новите указания, администрацията на затвора следва да приложи чл. 118 от ЗИНЗС и т. 68, т. 2, б. „б“ от ЕПЗ в случаи на нареждане – „при положение, че всички други методи за контрол не дават резултат, за да бъде предпазен затворникът от самонараняване, нараняване на други лица или, за да се предотвратят сериозни имуществени щети; в такива случаи началникът незабавно уведомява лекаря и докладва на висшестоящия орган.“

НПМ отбелязва, че е налице системен дългогодишен проблем за България във връзка с незаконосъобразно използване на белезници в ЗПС спрямо доживотно осъдени на лишаване от свобода. Налице е необходимост от комплексни действия от страна на законодателната, изпълнителната и съдебната власт за недопускане на изтезание, чрез използване на помощни средства в тези зони.

Член 2, ал. 1 от Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унизително отнасяне или изтезание указва, че: „Всяка държава – страна по конвенцията, предприема ефективни законодателни, административни, съдебни и други мерки за предотвратяване на изтезания на всяка територия под нейна юрисдикция.“

В своя единадесети общ доклад (СРТ/Inf (2001) 16), публикуван на 3 септември 2001 г., КПИ отбелязва следното във връзка със затворниците с доживотна присъда или дългосрочна присъда: „Освен това много от тези затворници са обект на специални ограничения, които вероятно ще изострят вредните ефекти, присъщи на дългосрочното лишаване от свобода; примери за такива ограничения са постоянната изолация от останалите затворници, поставянето на белезници, когато затворникът се извежда от килията му, забрана за комуникация с други затворници и ограничени права на посещение. КПИ не може да види оправдание за безразборно налагане на ограничения на всички затворници, подлежащи на специфичен вид присъда, без да се обръща нужното внимание на индивидуалния риск, който те могат (или не) да създадат.“

При посещението през 2006 г. КПИ счита, че не може да има никакво оправдание за заключването с белезници на затворник в подсигурана среда, при условие че има подходящ надзор на персонала. Комитетът препоръчва на българските власти да

презгледат политиката на заключване с белезници на осъдени на доживотен затвор, когато са извън килията си.

ЕСПЧ в редица свои решения е постановявал, че системното поставяне на белезници при извеждане на лишени от свобода лица от килията, в случай че те остават в охранявана среда, е в нарушение на чл. 3 от Конвенцията, освен ако не е основано на конкретни съображения за сигурност. КПИ допуска такава необходимост, ако лишеният от свобода се е държал агресивно, опитвал е да избяга или е имало причина да се смята, че би застрашил другите лишени от свобода или служителите в затвора.

Екипът на НПМ имаше възможността да обсъди и този въпрос с представител на Синдиката на служителите в затворите, за да потърси действителните причини, поради обстоятелството, че тази практика е отживяла като цяло за затворите в България, но продължава да се прилага в този затвор. Основателно бе посочена отново липсата на достатъчен надзорен състав. Бяха посочени редица случаи, в които двамата надзиратели поемат рискове, значително надхвърлящи изискванията за тяхната сигурност, тази на лишените от свобода, а и в цялост сигурността на затвора, за да изпълнят задълженията си, без да ощетяват правата на лишените от свобода. На второ място, основателно се посочват случаи на явно агресивни лица, които действително биха могли да застрашат сигурността на служителите. **В тази връзка НПМ смята, че е необходима процедура за определяне и индивидуализиране на конкретните случаи, в които се използват белезници.**

НПМ отчита факта, че в тази зона всички лица са високорискови, но очевидно използването на белезници към всички, без наличие на индивидуална преценка, е неприемливо. По места е установено, че препоръката на КПИ да не се носят палки на открито е изпълнена, но не във всички затвори. Отчита се изпълнение без провеждане на необходимото обучение в необходимите бойни техники за овладяване на такива агресивни затворници, което значително повишава риска в ЗПС. Тревожна тенденция е свеждането на надзорния състав в ЗПС до двама човека (вероятно такава е ситуацията във всички затвори след проведена „оптимизация“ през 2015 г.).

С оглед на изложеното дотук, във връзка с необходимостта от ефективни административни мерки по чл. 2 от Конвенцията, НПМ препоръчва на директора на ГДИН: да увеличи минималния брой на надзирателите в ЗПС в затворите на не по-малко от трима и да планира и обезпечи необходимия брой съгваеми палки поне за служителите в ЗПС.

Понятието „вътрешен конвой“ не е създадено от администрацията на затвора в гр. Бобов дол, а от предходен главен директор на ГДИН през 2010 г. Очевидно вследствие на многобройни препоръки на КПИ, а и многобройни искове и вече постановени решения на ЕСПЧ в редица затвори това понятие е заличено и практиката е частично преустановена. Така например, при предходната си проверка в затворите в градовете София, Сливен, Бургас и Пазарджик, не бе установена практика за използване на белезници при така наречения „вътрешен конвой“.

За съжаление това понятие е възприето и в практиката на административния съд и води до неефективна съдебна защита от изтезание. Независимо от законосъобразността или незаконосъобразността на понятието „вътрешен конвой“, това многообразие на практики в затворите, продължаващо вече две години след постановени съдебни решения от ЕСПЧ, показва неизпълнение на контролни функции от страна на ГДИН по чл. 12, ал. 1 от ЗИНЗС. Налице е и необходимост от засилване на административния капацитет относно аналитичната дейност и последващи необходими корекции в административната дейност във връзка с препоръки на КПИ и постановени решения от ЕСПЧ. Случаите на употреба на помощни средства се отбелязват в регистъра за употреба на сила и помощни средства,

съобразно заповедта на зам.-министъра на правосъдието г-н Янкулов. Така установената дългогодишна практика в администрацията на този затвор за ползване на помощни средства в тази зона се възприема за законосъобразна във връзка с понятието „вътрешен конвой“, както бе указано по-горе, налагано от страна на ръководството на ГДИН в миналото.

В чл. 114, ал. 1 от ЗИНЗС изчерпателно са изброени случаите, когато помощни средства може да бъдат ползвани, както следва: 1. за освобождаване на заложници; 2. за освобождаване на завзети помещения и сгради, съоръжения и транспортни средства; 3. за пресичане на групово нападение, барикадиране или за прекратяване на буйство или друг вид агресивно поведение; 4. при конвоиране или задържане на лишен от свобода; 5. когато в резултат на психическо разстройство или депресия има опасност лишеният от свобода да посегне на живота си или на живота и здравето на друго лице. Съобразно чл. 291 от ППЗИНЗС надзорно-охранителният състав в местата за лишаване от свобода може да осъществи конвойна дейност само от и до затворническите общежития, работните обекти и лечебните заведения по нареждане на началника на затвора, поправителния дом, затворническото общежитие и началника на арестите в съответната териториална служба.

Тази дейност е епизодична, а не регулярна и това личи от текста на чл. 307, ал. 5 от ППЗИНЗС: „При осъществяване на конвойна дейност конвоиращите се инструктират при всеки конкретен случай от дежурния главен надзирател, от командира на отделение или дежурния по арест.“ Като правило конвойната дейност се осъществява от Главна дирекция „Охрана“ и това е отбелязано и в чл. 39 от ППЗИНС. Типична конвойна дейност, извън територията на затвора, се допуска само в хипотезите на чл. 135 от ЗИНЗС за лишени от свобода и чл. 250 от ЗИНЗС за обвиняеми и подсъдими във връзка с неотложни случаи за оказване на медицинска помощ. На НПМ служебно е известен случай, когато с разпореждане на главен директор е осъществено преместване на лишен от свобода от един затвор в друг, за да се промени подсъдността. Ефективността от разширяването на тази конвойна дейност в чл. 291 от ППЗИНЗС в частта от и до общежитията НПМ е коментирал в отделните доклади от проверките, но отбелязва, че очаква подобряване в ефективността ѝ, чрез засилване на координацията между двете главни дирекции в МП.

Необходимост от ефективни съдебни мерки за предотвратяване на изтезания

На НПМ не е известно административен съд в България да е уважил иск за тази незаконосъобразна употреба на помощни средства, което води до принципно противоречие с практиката на ЕСПЧ. Като правило се уважават искове, свързани с пренаселеност и липса на санитарни помещения. За основателна причина може да се посочи, че повечето дела са водени по чл. 1 от Закона за отговорността на държавата и общините за вреди (ЗОДОВ), а не по чл. 3 от ЗИНЗС във връзка с разпоредбата на чл. 203, ал. 2 от АПК указващ, че за неуредените случаи се прилага ЗОДОВ. В тази връзка се дават указания на ищеца, че тежестта на доказване е негова, че следва да доказва публично известни факти от доклади на КПИ или НПМ чрез свидетели, търси се винаги вреда и причинна връзка с действието или бездействието, независимо че в някои от хипотезите на чл. 3 от ЗИНЗС такава вреди липсват или биха могли да настъпят като правна възможност.

В момента на посещението в затвора в гр. Бобов дол действаше инструкция за извеждане на лица от ЗПС до лекарския кабинет и лавката. При външен конвой им се поставят и бележници на краката. Следва да се отбележи за съжаление, че възприето понятие „вътрешен конвой“ е безпротиворечиво в практиката на съдилищата, като не се оценява законосъобразността на издадените инструкции от началника на затвора. Липсват

нормативно определени минимални критерии за обмен на въздух, температура и осветеност, което неминуемо и за в бъдеще ще води до неоснователност на подобни искове.

Лишени от свобода или обвиняеми и подсъдими в болнични лечебни заведения

В интервютата с лишени от свобода постъпиха сигнали за лишен от свобода престоял 4 дни през 2015 г. с белезници на единия крак, завързан за кревата. Ограничено е било и правото му на свиждане. Бе регистриран и втори случай за с продължителност 4-5 дни отново в болнично заведение през 2015 г. И в двата случаи е имало по един надзирател. При направената проверка за 2016 г. бе установено, че в тези болнични заведения са осигурени по двама надзиратели, съответно условията за незаконосъобразното ползване на белезници поради липса на надзорен състав е премахнато. Употребата продължава, поради липса на помещения, които да бъдат обезопасени дори и при изрядни инструкции за тези постове и липса на добра регламентация в нормативната уредба.

Затвор в гр. Пазарджик

Основният корпус на затвора е триетажен, с капацитет 483 лишени от свобода. В деня на посещението имаше 460 лишени от свобода (при посещението през 2012 – 417 лишени от свобода). Увеличаването се дължи на прехвърляне на Област Кърджали от затвора в гр. Пловдив към затвора в гр. Пазарджик. Независимо от достатъчния общ капацитет са налице инцидентни пренаселвания. Например, 18 човека се намират на 30-40 кв. м. По-конкретно в спално помещение 506 с размери 6 на 3.80 кв. м., ведно със санитарен възел, са разположени 10 човека. Спално помещение 507 с размери 4 на 3.80 кв. м. – 6 човека. Обстановката е значително по-благоприятна поради връщане на лишени от свобода в затвора в гр. Стара Загора (над 200) във връзка с осъществен ремонт. Липсват санитарни възли в ЗПС. Предвиден е и е започнал ремонт на приемното отделение, където ще се изгради и помещение за удължено свиждане. Има пет места за преградно свиждане.

Основните проблеми, поставени от лишените от свобода, бяха свързани с лошите битови условия, наличие на дървеници, недостатъчна и/или лоша храна, липса на награда „удължено свиждане“, употреба на белезници при така нареченото „вътрешно конвоиране“, неспазване на тайната на кореспонденцията и цените в лавките.

Проблемът с наличието на дървеници произтича от липса на дезинфекция на дюшеците в склада.

Килокалориите при хранене се движат в диапазона 2 400 до 2 829, като за работещи има допълнително 634 килокалории. Хлябът е в рамките на 400 грама на ден, от които 100 гр. за закуска; 150 гр. за обяд и 100 гр. за вечеря. Един хляб е с тегло 400 гр., но са многобройни оплакванията за неговото качество. Очевидно проблемът не е в калорийния състав на храната, а в нейното качество. Основен проблем е времето на хранене поради общата трапезария и дефицит на надзорен състав. Времето за хранене често е под 20 минути (5-10 минути за закуска и вечеря), за да може да се осъществи храненето на всички отряди в рамките на работния ден. Проблемът е решим или със създаване на трапезарии по етажите, или с увеличаване на надзорния състав и капацитета на стола.

В т. 11 от Инструкцията на пост № 1 се допуска неправомерна употреба на белезници, както следва: „Да извършва вътрешно конвоиране на лишени от свобода при отвеждането и връщането им от лекар, социални, възпитателни и други мероприятия.“

Инструкцията на поста на така наречените „вишки“ в ъгловите зони на затвора изисква за „предотвратяване опитите за бягство и за извършване на други престъпления на лишените от свобода, служителите и гражданите и при необходимост да употреби оръжие в допустимите от закона случаи съобразно чл. 116 от ЗИНЗС като при възможност се запазва живота и здравето. При гореизброените ситуации постовият надзирател произвежда трикратно предупредителни изстрели във въздуха.“

Инструкцията за външните постове (лечебни заведения и др. – пост № 18) правилно ограничава възможността за ползване на помощни средства (белезници) само в следните случаи – опит за бягство, буйства или опити за нападения над постовия или други лица, но неправилно в т. 8 изисква предоставяне освен на лична карта и на пълномощно от страна на адвокат. Целесъобразно би било да се предвиди проверка относно стикера на картата на адвоката, за да бъде установено дали е действаш. Изкисването за предоставяне на лична карта от адвокат и пълномощно не е фактическо, но е останало в инструкцията.

НПМ констатира, че проблемът с инструкциите е валиден за цялата система като тези, свързани с употреба на оръжие в случаи на опити за бягство, следва да се уредят със закон, поради което отправя препоръки към ръководството на затвора да отстрани понятието „вътрешен конвой“ и необоснованата с това употреба на белезници, без да е налице индивидуална оценка на риска, както и премахване на изискването за пълномощно към адвокат.

Затвор в гр. Стара Загора

Капацитетът на корпуса на затвора е 495 лишени от свобода. Към 10.07.2016 г. в него е имало 739 лишени от свобода. При посещението на НПМ администрацията сподели за съществуваща около 20 % пренаселеност. Предходните посещения на затвора от НПМ са били от 2012 г. до 2015 г. През 2012 г. е имало 683 лица, разположени в 125 спални помещения. Планираният за 2016 г. ремонт, свързан с изграждане на санитарните възли в спалните помещения е изпълнен. Корпусът на затвора в изцяло ремонтиран и обновен. Изградени са помещения за социални дейности на всеки етаж, но все още не бяха обзаведени с необходимите столове. Особени грижи са положени и в ЗПС. Съществуващите 4 наказателни помещения с площ 6.60 кв. м. и прозорец с размери 78 см. на 100 см., а осъдените с доживотни присъди са в самостоятелни помещения с над 6 кв. м. и санитарен възел.

Помещенията в приемното отделение са с размери 4.30 м. на 3.10 м., ведно със санитарен възел с размери 1.20 м. на 2 м. Помещенията в останалите коридори са с относително подобни размери. Видим дефицит е в обзавеждането с маси и столове, който по уверения от страна на администрацията се отстранява поетапно.

По време на проверката си НПМ установи, че е издадена заповед от началника на затвора лишените от свобода да излизат на открито по дълги панталони или анцуг. Екипът се натъкна на молба от социално слаб лишен от свобода, че не разполага с такива вещи. Аргументите на администрацията по повод тази заповед са свързани с приличен външен вид, поради обстоятелството, че настанените лица се намират в държавна институция. **Ограниченията, налагани на лишените от свобода, не бива да превишават минимално необходимите и трябва да съответстват на законовата цел, за която са наложени.** Гражданите имат свободното право да избират своето спортно облекло, включително и да се придвижват с него до спортните обекти или да спортуват с такова облекло по паркове и улицата в общината.

Такова изискване се оценява от НПМ като превишаване правата на началника на затвора, поради създаване на различни правила в затворите. В случая е налице нарушение на правото на личен живот на лишените от свобода, поради което се препоръчва отмяна на тази заповед.

Местата за свиждане са с прегради. Съществува площадка до лавката, където е възможно организиране на безпреградно свиждане за в бъдеще.

НПМ напомня препоръка на КПИ от 2014 г. – „В контекста на горепосочените бележки КПИ призовава българските власти да предприемат мерки за подобряване на помещенията за свиждане в посетените пенитенциарни заведения; ако е необходимо, трябва да се измени съответното законодателство. Както Комитетът много пъти изтъкна, целта трябва да е всички лишени от свобода, включително тези с мярка за неотклонение, да провеждат свижданията си в разумно свободни условия; използването на помещения за свиждане от затворен тип трябва да бъде по-скоро изключение, отколкото правило.“

Адвокатското свиждане е без прегради. Удълженото свиждане се провежда в служебно кафене, оборудвано с маси и столове. Единствената разлика между удълженото свиждане и нормалното е липсата на преграда и времетраенето.

При посещение за свиждане съществува установена практика, вероятно по устно указание, в затвора да се допуска внасяне само на вакуумирани салами. Изискването е ненужно поради последвалото им нарязване, за да се извърши проверка. (Както и в другите затвори липсва скенер за проверка на хранителните пратки или кучета за откриване на наркотици и взривни вещества и др.) Не се допускат и консерви в метални кутии, въпреки че не са забранени (забраната касае консерви в стъклени буркани). Ето защо, НПМ препоръчва на администрацията на затвора да преустанови тази практика.

И в този затвор се установи практика на фиксиране с белезници към болнично легло при открити външни постове. От проверени три случая при всичките се установява постоянно фиксиране с белезници. Периодът е бил от два до пет дни за 24 часа без прекъсване. Един от лишените от свобода е помолил изписване от болницата, за да се преустанови фиксирането. В един от случаите белезници са били поставени и на крака и на ръката. И в този затвор е налице дългогодишна практика към такива случаи. Тази употреба на помощни средства не се отразява в регистъра, поради обстоятелството, че е регламентирана в т. 12 и т. 16 от инструкцията на поста, утвърдена през 2013 г. от началника на затвора. **НПМ счита, че в случая е налице е изтезание по смисъла на чл. 3 от ЗИНЗС към лишени от свобода, нуждаещи се от лечение, вследствие на незаконосъобразен акт на началника на затвора.**

Затвора в гр. Пловдив

Затворът в гр. Пловдив е видимо пренаселен. Така например в 5-ти отряд, в 57 спално помещение бяха разположени 12 лица, при размер на помещението 30 кв. м., включващо и санитарен възел, разположен на 3.6 кв. м. Тоест, средно по 2.28 кв. м. на лишен от свобода. Достъпът до естествена дневна светлина е слаб поради факта, че е постоянно включено изкуственото осветление. Разположението на стаята не позволява създаване на допълнителни прозорци. Помещението е било предназначено за социални дейности, но поради пренаселеност се използва за спално помещение. В други две помещения липсва достатъчно свеж въздух – 12 човека са настанени в 58 спално помещение, в първи отряд, а 23 човека в 82 спално помещение на втори отряд с два прозореца, от които на единия половината осветява санитарния възел. И без допълнително

замерване пренаселеността в затвора е видима. Капацитетът е повишен от 405 на 505 бр. лишени от свобода при последното замерване през 2015 г. В момента на посещението имаше 460 лица в корпуса на затвора.

Министерството на правосъдието е взело мерки като лишени от свобода от Област Кърджали вече се пренасочват към затвора в гр. Пазарджик, за да се достигне изискуемият стандарт от 4 кв. м. за лишен от свобода.

Независимо от гореизложеното НПМ изразява резерви относно настоящия капацитет за 505 лица и помоли за допълнителна информация относно капацитета на затвора и разбивка на замерването.

НПМ отчита, че администрацията на затвора се справя много добре в условията на видима значителна пренаселеност и е една от най-добрите в затворите за мъже в Южна България. Много добра практика е началникът на затвора да поддържа директен контакт с лишените от свобода, като всяка седмица приема по един отряд. Всички реконструкции и модернизации се осъществяват като се взема предвид и мнението на лишените от свобода. В коридорите с подръчни средства са изградени фитнес зали, които се ползват по график. Вследствие на това липсва присъщото за други затвори напрежение между надзорен състав и лишени свобода. Забележителни са усилията със собствени сили и средства за ремонтни дейности в затвора, за да отговорят на европейските изисквания. Ремонтiran е изцяло входът на затвора, като са подобрени мерките за сигурност чрез бронирани стъкла на вратите. Изградени са нови 13 места за свиждане, съответстващи на ППЗИНЗС, но за съжаление не са изградени места за контактно свиждане без прегради в съответствие с препоръките на КПИ, поради необходимостта от промяна на нормативната уредба. Ремонтirana е изцяло кухнята и двете столови. Съществува инициатива на пловдивската адвокатска колегия за финансирането на 2 стаи за адвокатски свиждания, независимо че досега съществуващата стая отговаря на изискванията. В стаята за удължено свиждане е монтирана видеокамера и помещението се охранява от надзорен състав в съответствие със заповед на сегашния главния директор на ГДИН. НПМ отново отчита, че това е намеса в личния живот на гражданите като включва не само лишения от свобода, но и посетителите, осъществяващи това свиждане. Положително е, че само в този затвор за мъже (и в гр. Сливен за жени) е съхранено обзавеждането по предходна заповед на главния директор на ГДИН – г-н Петър Василев, и помещението е подходящо за свиждане в среда, наподобяваща семейната.

При доживотните лишени от свобода бе установена явно забравена заповед на предходния началник на затвора, която указва писмата им да бъдат предавани в отворен плик. Не се установи такава практика при интервютата с лишените от свобода. Направената препоръка на място към началника на затвора заповедта да бъде свалена незабавно, беше приета. Администрацията полага усилия за включването на осъдените с доживотни присъди към общи дейности с другите лишени от свобода. НПМ установи два случая, в които лишени от свобода отказват включване в колектива до степен, че са готови да извършат дисциплинарни наказания, за да се върнат към привичната за тях изолация. И двете лица са спокойни, уравновесени и не се нуждаят от психиатрична помощ, свързана с изолацията. Сериозен проблем е ресоциализацията им в общността на лишените от свобода. Очевидно вече е налице многогодишна степен на изолация над необходимото като степен и период, което очевидно ще създава все по-големи проблеми пред социалните работници и в цялост на администрацията на затворите в тези ЗПС и е нов момент в констатациите на НПМ.

Впечатляваща е трудовата заетост над 65 % от лишените от свобода, което вероятно извежда затвора на първо място в страната.

Отпуснати са 5000 лв. за закупуване на строителни материали от, което дава възможност на ръководството на затвора да продължи строителните дейности за подобряване на условията в затвора. Затворът е предвиден за схема от втория етап на финансиране от Норвежкия финансов механизъм.

Изключително добро е взаимодействието между администрацията на затвора и Областната дирекция на Министерството на вътрешните работи чрез 1. Районно управление „Полиция“, осигуряващо охрана около затвора за предотвратяване прехвърляне на забранени вещи (наркотици, телефони и алкохол). В деня на инспекцията бяха заловени две лица, опитващи се да прехвърлят неразрешени вещи в затвора. От началото на годината са установени 65 такива случая, като един е вече осъден и изтърпява наказанието си в затвора в гр. Пловдив. Иззети и унищожени са 38 литра алкохол, прехвърлен през оградата.

НПМ сметна за необходима препоръка към кмета на Община Пловдив за създаване на охранителна зона около затвора в гр. Пловдив, особено от страната на ареста, с цел да се намалят условията, позволяващи прехвърляне на неразрешени вещи, за да се облекчи работата на надзорния състав и полицията и избягване терористични атаки.

Установена е изцяло законосъобразна практика относно конвойната дейност. В деня на проверката бе направено незаконосъобразно разпореждане на прокурор от окръжната прокуратура в гр. Кърджали за осъществяване на конвойна дейност от администрацията на затвора вместо от Главна дирекция „Охрана“, която бе отклонена.

За първи път екипът на НПМ не получи оплаквания за цените в лавките поради обстоятелството че договорите изтичаха и цените видимо бяха намалени. За разлика от затвора в гр. Стара Загора, лавките в затвора в гр. Пловдив имаха резерв от хранителни продукти, кафе и цигари, поради което не се очакват проблеми във връзка с изтичането на договорите и осъществяване на нови доставки.

Регистрираната употребата на сила и помощни средства е предимно в случаите на автоагресия на лишени от свобода. Пропуск е случай от 14.03.2016 г. с неуказан период за употреба на белезници. В така водения регистър за употреба на сила и помощни средства не се установиха нарушения.

Преди 5 години е прекратена практиката при така наречения „вътрешен конвой“ извеждането на лишени от свобода с доживотни присъди да се извършва с белезници. Негативна е констатацията, свързана с незаконосъобразна употреба на белезници при откриване на външен пост в лечебни заведения. Два случая са с продължителност от 10 дни. Има и друг подобен случай с продължителност 2 дни, но лишеният от свобода е бил фиксиран за ръка и крак едновременно. При отправена молба във всички случаи белезниците са сваляни за кратък период. През цялото време е имало по двама надзиратели, като за почивките им се осигурява замяна с трети надзирател от затвора. Като причина за употребата на белезници в болнични заведения се посочва невъзможността на служителите в затвора да обезпечат сигурността на останалите болни и предотвратяване на опит за бягство. НПМ установи, че инструкциите на поста съответстват на ЗИНЗС. Независимо от това практиката е еднаква, тоест налично е 24-часово фиксиране към болничен креват при всички аналогични случаи в цялата система на местата за лишаване от свобода (затвори и арести), без да се отчита индивидуалната оценка на риска.

Непрекъснатото фиксиране с белезници към болничен креват без индивидуална оценка на риска и обстановката в болничната стая се оценява от НПМ

като изтезание. НПМ не приема тази практика и към лишени от свобода, осъдени за бягство, чието здравословно състояние очевидно не предполага предприемането на такива опити и направи препоръка за незабавното ѝ преустановяване.

Арести

Арест в гр. Сливен

През 2012 г. НПМ установява, че: „Арестът разполага с 11 жилищни помещения, като всяко от тях е с 7 кв. м. жилищна площ или общо 77 кв. м. На 12.09.2012 г. в ареста бяха настанени 44 лица, от които 6 по делегация, като пиковите натоварвания през годината са достигали 56 задържани. Поради невъзможност за разполагане на повече от 4 легла на два етажа, са ползвани допълнително два дюшека, разположени на пода. НПМ отбелязва, че в предходните си посещения не е установявал по-голяма пренаселеност на арест.“ (...) „Негативна е и констатацията, че килиите в ареста нямат достъп до пряка дневна светлина. Липсват санитарни възли, течаща вода и място за престой на открито. За служебни помещения на административния персонал и място за свиждане са приспособени преходни коридори, в които е разположено помещение с площ не повече от 2 кв. м., обособено с дървени плоскости над стълбището. Единствената стая е на началника на ареста, като същата се нуждае от ремонт. Архивът на ареста се съхранява в пробационната служба, а оръжието – в помещения, ползвани от съдебната охрана.“

В тази връзка е дадена препоръка за разширяване на ареста или преместването му в корпуса на затвора. Предвидено е през 2016 г. усвояването на 1 000 000 лв. и преместване на ареста. Нямаме данни за обявена обществена поръчка и избор на изпълнител. Изпълнена е препоръката от Районна прокуратура в гр. Сливен относно спазване на чл. 251 от ЗИНЗС и в този период не се установява неоснователно преместване на лишени от свобода.

При посещението на НПМ през 2016 г. арестът разполагаше и със свободна килия, но състоянието на спалните помещения е влошено, а проблемът с пренаселеността е нерешен. На 18.06.2016 г. в около 21.00 часа двама обвиняеми са буйствали в коридора на ареста. Изпочупени са два прозореца и всички лампи в коридора. Проведено е интервю с двамата извършители в затвора в гр. Бургас. Бе потвърдена от тях първоначалната информация, че към тях не е употребена физическа сила и помощни средства.

Препоръката за увеличаване на надзорния състав на КПИ е стара, вече публична, и неизпълнена отново поради липса на финансови средства и очевидно е от компетенциите на МС и Министерството на финансите във връзка със Закона за държавния бюджет. НПМ само отбелязва, че ефективността на администрацията в МЛС следва да се измерва с намаляване на случаите на рецидив. При тези материални условия, валидни не само за лишените от свобода, а и за персонала, още по-драстично се усеща липсата на достатъчно надзорен състав и социални работници. **Икономите на бюджета в тази сфера се заплащат в пъти по-скъпо от увеличени обществени, а и бюджетни разходи, поради увеличаване на рецидива.**

Арест в гр. Бургас

В затвора в гр. Бургас е изграден нов арест. Като цяло преместването беше крайно необходимо и неотложно. Затова усилията на МП и ГДИН заслужават висока оценка. Капацитетът на ареста при откриването му е бил 40 места, но явно недостатъчен за пиковите натоварвания. Впоследствие са монтирани допълнително 17 легла, което води до пренаселване. Оценката на служителите на ареста при откриването му е била, че са влошени техните битови условия. Първоначално не е било предвидено усвояване на по-голяма територия за преместване на ареста. Причините са, че едно от помещенията не може да бъде усвоено поради преминаващата вентилация на старата кухня, а посока за евентуално разширение на ареста не съществува. По тогава действащото щатно разписание е предвидено администрацията на ареста да се помещава на неговата територия и за целта са отделени две помещения. ГДИН вече е подготвила ново щатно разписание, което прехвърля администрацията на ареста към затвора. Това решава въпроса и с битовото обезпечаване на администрацията на ареста като дава възможност при пренаселване, да бъде осъществено лесно преместване на арестанти в групата за обвиняеми и подсъдими. Освен недостатъчен капацитет, още при пускането на ареста в експлоатация е видно, че дневната светлина е недостатъчна както в спалните помещения, така и в административните. Помещенията разполагат с по два прозореца с размери 53 на 110 см. И в двата типа помещения при наличие на дневна светлина по обяд се налага използването и на изкуствено осветление, което също е недостатъчно в спалните помещения. Изключването на изкуственото осветление в служебните помещения води до невъзможност за четене. В съблекалнята на банята има теч от канализацията и помещението се нуждае от ремонт, включително от зазиждане на прозорец. Плочките в сервизните помещения на места са счупени и очевидно се налага ремонт. Ползването на общо място за разходка със затвора създава условия за кръстосване на потоци от лишени от свобода с тези от ареста и създава напрежение в организацията по използването му. Ръководството на затвора има виждане за решаването на този проблем за изграждане на отделно място за разходка за ареста, с което НПМ се запозна на място, поради което отчита, че идеята следва да бъде подкрепена.

НПМ препоръчва увеличаване на размера на прозорците в ареста, както на спалните, така и на административните помещения, след пускането в експлоатация на ЗО „Дебелт“, както и ремонт на санитарните помещения в частта на увредените плочки.

Арест в гр. Дупница

Арестът в гр. Дупница е в лошо състояние. Той разполага с 8 спални помещения, всяко с 3.52 кв. м. жилищна площ, без достъп до дневна светлина и санитарни възли. Към момента на посещението през 2016 г. бяха задържани 4 лица. Възможното място за престой на открито е пред входа на ареста. Санитарният възел е общ за ареста. Задържаните имат възможност да посещават тоалетна и нощем. Арестът не подлежи на реконструкция, поради което през 2008 г. е бил планиран за преместване в общезитие „Самораново“ към затвора в гр. Бобов дол, като реконструкцията на съществуващ сграден фонд е била на два етапа – 200 000 лв. за 2009 г. и 500 000 лв. за 2010 г. За 2016 г. отново са планирани 200 000 лв., но явно не са налице. Мероприятието остава неизпълнено. **НПМ смята, че в периода от 2013 г. до сега всички задържани лица са били подложени на нечовешко и нехуманно отношение, изразено в липса на дневна светлина, достатъчно жилищна площ и нормален достъп до санитарен възел и течаща вода.** НПМ отново

повтаря, че арестът е най-лошият в региона и препоръчва на главния директор на ГДИН неотложни мерки за неговото преместване в ЗО „Самораново“.

Арест в гр. Благоевград

Арестът се намира в сградата на Областната дирекция на МВР. Разполага с 10 спални помещения, в които са разположени 32 легла, като в 4 от спалните помещения има 2 легла, в 1 – 3 легла, и в 5 има по 5 бр. легла. Капацитетът на ареста е 32 легла, но очевидно не отговаря на изискуемите 4 кв. м.

Липсва пряк достъп до дневна светлина поради наличие на изолационни коридори. Няма санитарни възли в помещенията. Мястото за престой на открито е в закрито помещение. Санитарният възел е общ за ареста – тоалетна и баня. Невъзможна е организация на свиждания и извеждане на задържаните за разходка. Отново НПМ отбелязва липсата на надзорен състав особено в събота и неделя. Правителствената програма от 2008 г. за този арест е неизпълнена не само поради липса на финансиране, но и поради обстоятелството, че МП не е взело бившите стаи на следствената служба, използвани от служители на МВР (включително стая за разпознаване) и от служби на окръжна прокуратура. Дори и да са предприети действия в тази насока, те не са известни. Аналогична е констатацията на НПМ и през 2012 г. Липсват и действия относно планирано изграждане на нов арест в гр. Петрич през 2016 г. (има съществуващ сграден фонд) и прехвърляне в ареста от гр. Сандански. Дори да са осигурени необходимите финансови средства за тази година (900 000 лева), то те не могат да се усвоят ефективно поради липса на разполагаема площ в ареста. През 2012 г. НПМ препоръча на главния директор на ГДИН на основание чл. 45, ал. 2 от ЗИНЗС да предложи на министъра на правосъдието състав на комисия със задача оценка на възможности за евентуално преместване на ареста в Благоевград при невъзможност за реконструкцията му.

НПМ смята, че при въвеждане на ефективен превантивен механизъм като законодателна мярка за избягване на изтезание, експлоатацията на този арест неминуемо трябва да бъде преустановено и поиска допълнителна информация от министъра на правосъдието относно времето и начина на решаването на проблемите с арестите в градовете Благоевград и Сандански. Полученият отговор е неясен но най-общо, мерките ще бъдат взети някога съобразно финансирането.

Арест в гр. Разлог

Арестът е разположен в сградата на полицейското управление. Няма промени в последните три години. Разполага с 3 спални помещения с по две легла, разположени на 7.4 кв. м. и 1 спално помещение с 4 легла, разположени на 8.7 кв. м. Към момента на посещенията имаше 8 задържани лица. Коридорът на ареста е пред спалните помещения, поради което те не разполагат с пряк достъп до дневна светлина. Арестът не разполага със санитарни възли, но има място за престой на открито на входа на ареста. Служебното помещение на администрацията е преходно и е широко 1.10 м., тоест и условията на труд за персонала като цяло също не са здравословни. Планираното изграждане на санитарни възли и ремонт на вентилация и климатизация до 2015 г. не се е осъществило. Арестът е относително отдалечен от гр. Благоевград и вероятно затова е в режим на търпимост. Освен за решаване на проблемите с пренаселеността, ако се планира изграждане и на

помещения за социална дейност, то проблемите са аналогични с тези в гр. Благоевград, поради необходимост от усвояване на помещенията на бившата следствена служба.

НПМ проявява разбирането, че ремонтът или закриването на този арест не може да бъде решавано инцидентно и следва да бъде част от цялостната визия за развитието на арестите в България, каквато би следвало ГДИН да подготви и публикува.

Арест в гр. Пазарджик

Арестът е с местонахождение в сградата на ОДМВР – гр. Пазарджик, ул. „Съединение“ № 2. Разполага с 14 спални помещения, в които са разположени 42 легла, както следва: 5 помещения с по 2 легла; 6 помещения с по 3 легла; 2 помещения с по 4 легла и 1 с 6 легла. В момента на посещението имаше 14 задържани лица. Пиковите натоварвания достигат до 35 лица. Част от помещенията не разполагат с дневна светлина поради наклонения терен, на който е построена сградата. При пълен капацитет се полагат по 3 кв. м. жилищна площ на лице. Арестът не разполага със санитарни възли в килиите и с място за разходка на открито. За тази цел се ползва стая с по-големи размери, без достъп до дневна светлина и вентилация. В сградата има мухъл поради разположението му в подземен етаж и липса на достатъчно свеж въздух както за задържаните, така и за персонала. Арестът е посещаван и от КПИ през 1995 г. и 2006 г. Настоящите констатации не се различават от тези направени преди 10 години. Налице са неизпълнени програми от 2008 г. до днес при последно планирани 2 000 000 лева през 2015 г. за ремонт на затвора в гр. Пазарджик и преместване на ареста. Все пак в края на 2016 г. арестът бе преместен в затвора.

Арест в гр. Стара Загора

През 2012 г. НПМ е установил, че: „Помещенията на ареста се намират в сградата на областната дирекция на полицията. Има обособена административна част, отделена от спалните помещения за задържани лица. Килиите са 16, като всяка от тях е с площ 9.57 кв. м. Следователно капацитетът на ареста би следвало да бъде до 32 места, но в него са разположени 49 легла. Към деня на посещението в ареста бяха настанени 26 задържани лица. Пиковото натоварване през годината е било 56 лица (през зимния период).

Спалните помещения нямат пряк достъп до дневна светлина, поради наличието на обезопасителни коридори към фасадата на сградата и не разполагат със санитарни възли. Липсата на достатъчно надзорен състав води и до затруднен достъп до тоалетните, дори през деня. През събота и неделя не се осъществява достъп и до мястото за престой на открито поради същата причина. Дюшеците са стари и замърсени. По стените на места има влага и мухъл.

В административната част са разположени мястото за престой на открито и стаята за свиждане. Поради кръстосване на потоците на движение за свиждане и престой на открито, не е възможно те да се осъществяват едновременно. Това води до ограничаване на правата на задържаните лица както във времето за пребиваване на чист въздух, така и във времето, определено за свиждане, което понякога е намалено до 10 минути.“

Като цяло няма съществена промяна в констатациите от 2012 г. Виждането на ГДИН е преместване на арестите в затворите, там където е възможно. Вероятно това решение ще бъде приложено и към този арест. НПМ препоръчва това да се осъществи през следващата 2017 г.

Преобладаваща част от жалбите са свързани с медицинското обслужване. Те бяха прегледани по график същия ден от фелдшера, обслужващ ареста. Броят задачи, възникнали по този повод, наложиха негови многобройни посещения в други лечебни заведения. ГДИН не посреща тези транспортни разходи, поради което те са за сметка на медицинското лице.

НПМ препоръчва на медицинските лица в ареста да се заплаща карта или равностойност на определен лимит билети за градски транспорт, ако арестът не е в състояние да осигури служебен транспорт.

Арест в гр. Пловдив

Това е един от най-модерните арести в България и изцяло съответства на европейските изисквания. Проблемна зона е липсата на прегради до тавана за санитарните възли. Една от изпълнените препоръки на КПИ. Не се установиха нарушения. Липсата на достатъчен състав за съжаление е довела до невъзможност да се усвояват пълноценно налични помещения за смислени дейности на задържаните лица. Тези дейности не се финансират в затворите. Очертава се като нова проблемна зона за всички нови арести в които има места за смислени дейности, поради липса на достатъчно персонал и финансиране.

Установени са 4 случая на прекомерна употреба на сила от страна на органите на полицията в гр. Плевен и 4. РУП в гр. Пловдив. Нанесените травматични увреждания, установени при приемането им в ареста, съответстват на дадените обяснения за начина на тяхното причиняване. Фиксиране с белезници и последващи удари с крака. Белезниците са били и прекомерно затегнати. Това наложи НПМ да се самосезира и извърши инцидентна проверка на място в 4. и 5. РУП в гр. Пловдив. НПМ има основания да отчита налична прекомерна употреба на полицейска сила при задържане; липса на медицински преглед (наличен писмен отказ от страна на задържаните лица). Отражено е добро физическо състояние при приемането им в местата за задържане и двете РУП. Задържането превишава пределите на разрешеното по закон 24-часово задържане. Поставянето на белезниците е станало в периода 06.00-06.30 часа. В заповедите за задържане е отразено 15.40 часа. Неприемливо е недопускането от страна на разследващ полицай на неслужебен адвокат от адвокатска колегия Пловдив да се срещне със задържаното лице. Действията са извършени от служители на сектор „Противодействие на престъпността с висока обществена опасност“ от ОДМВР – Пловдив. НПМ не установи данни за налична служебна проверка.

Останалите два случая са на територията на ОДМВР – Плевен. Задържани са трима граждани, като третият е освободен след 24-часовото задържане поради неучастие в извършеното престъпление. И към тримата е употребена сила след поставянето на белезници. Ударите, по данни на задържаните, са нанасяни с лакът и дърво. Има данни за нанесена средна телесна повреда (счупен зъб).

Места за задържане в системата на Министерството на вътрешните работи

През изминалата 2016 г. екип на НПМ инспектира седем Районни управления „Полиция“ (РУП) към Министерството на вътрешните работи в градовете: Бобов дол; Дупница; Благоевград; Разлог; Велинград; Пазарджик и Панагюрище.

По време на проверките екипът имаше предвид, че през 2014 г. и 2015 г. при посещенията си в България Комитетът за предотвратяване на изтезанията (КПИ) акцентира върху проблемите, свързани с малтретирането и ползването на адвокатска защита в началото на задържането в полицията и по време на медицинския преглед.

По време на инспекциите на НПМ през 2016 г. интервютата със задържаните лица в приемните отделения на затворите и арестите започваха с въпроси относно злоупотреба със сила и помощни средства от страна на полицията при задържането или в сградите на полицията, но такива не постъпиха. НПМ отчита напредък в тази област с приемането на нова инструкция от 2015 г. За употребата на физическа сила съществува обща забрана в чл. 8 от тази инструкция, която препраща към чл. 85 от Закона за Министерството на вътрешните работи (ЗМВР). Възможни хипотези за употреба на сила и помощни средства в местата за задържане са предвидени в т. 1, т. 5, т. 6 и т. 8. В този смисъл, употребата на белезници, но и на физическа сила, е допустима в случаите на противодействие или отказ да се изпълни законно разпореждане; при нападения срещу граждани и полицейски органи; при освобождаване на заложници; при нападения на сгради, помещения или съоръжения.

Инструкцията не указва ползване на белезници в случаи на агресивно поведение към служители. Законът обаче го допуска. Хипотеза, която НПМ отчита за необходима и приложима в практиката. Досегашните наблюдения в местата за задържане показват, че регламентацията на злоупотребата с право е в частта относно употреба на сила и помощни средства при отказ да се изпълни законово разпореждане. Ето защо, преценка за законосъобразността на разпореждането, а и разпореждане за употреба на сила и/или на помощни средства в тези случаи, поради обстоятелството, че е към задържано лице, следва да се дава от ръководител, освен ако тя е неотложна.

Инструкцията не предвижда създаване на регистър за употреба на сила и помощни средства, не се регистрира и периодът за употреба на белезници. Не се указват обстоятелства, при които белезниците следва или може да бъдат свалени или употребата на сила е преустановена. ЗМВР не прави разлика между алтернативна употреба на сила и помощни средства. Към задържани лица такова разграничение е необходимо. В случаите, когато правомерната цел не може да се достигне с употреба на сила, тогава да се използват белезници. Неминуемо това поставя и въпроса за обучение на служителите в техники за овладяване на агресивни задържани лица с цел нанасяне на минимални телесни увреждания при употреба на сила. Следва да се укаже изчерпателно и какви помощи средства, в кои по-тежки критични ситуации са допустими.

НПМ счита, че поради изложените съображения Инструкция № 8121з-78 от 2015 г. следва да се актуализира като задължително се въведе регистър за употреба на сила и помощни средства към задържани лица като приложение към инструкцията. Регистърът следва да се поддържа в сградата на съответното полицейско управление.

В доклада си от 2014 г. КПИ напомня за посещението, извършено през 2010 г., когато българските власти са призовани да въведат единна национална система за събиране на статистическа информация за оплаквания и дисциплинарни, и наказателни производства, и за санкции срещу полицейски служители, свързани с малтретиране. През 2015 г. КПИ отново напомня, че: „многократно е призовавал българските власти да създадат национална система за събиране на статистика за жалбите, съдебните преследвания, дисциплинарните и наказателни санкции, налагани на правоприлагащи длъжностни лица, заради малтретиране. КПИ вярва, че ако данните се съберат и анализират правилно, това ще помогне да се набележат насоките и ще улесни

предприемането на адекватни мерки. Освен това, стъпките предприети за предоставяне на информация на обществеността за резултатите от разследванията на жалби за малтретиране от полицията биха могли да помогнат за противодействието на усещането за безнаказаност. За съжаление, посещението през 2015 г. показва, че такава система още не е въведена, в резултат на което властите не можаха да предоставят на делегацията ясна информация за положението в страната.“

В отговора си българската страна посочва, че в „процес на разработване са Правила за организацията на работа с предложенията и сигналите в МВР, в които се предвижда подобряване на статистиката“. Въпросът се решава в МВР, но изисква сътрудничество с органите на съдебната власт или ясна позиция с мотиви за отхвърляне на тази препоръка.

НПМ е заинтересован да получи допълнителна информация от МВР относно съществуващата проблематика в тази област, необходимото съдействие от страна на омбудсмана на Република България, техническите възможности и процедурата за достъп до този масив от страна на служител на НПМ.

Втори основен момент в доклада на КПИ е препоръката относно ефективните процедури за разглеждане на оплакванията и друга съответна информация във връзка с твърдение за малтретиране от полицията. Инспекторатът осъществява такава дейност, като е осъществяван допълнителен контрол и от Постоянната комисия по правата на човека и полицейската етика към МВР.

Видима промяна, която има за резултат по-ефективно използване на полицейските служители, е подмяната на охраната на входа на полицейските управления със служители, назначени по реда на Кодекса на труда. Обща слабост е констатирана в инструктирането на тези нови служители относно правомощията на НПМ по чл. 28а, ал. 2, т. 2 от Закона за омбудсмана и чл. 53, ал. 3 от Инструкция № 8121з-78 от 2015 г. на министъра на вътрешните работи за достъп без предизвестие по всяко време до всички места за задържане. Посещението на всички обекти от страна на екипи на НПМ през 2016 г. беше извършено през работно време и навсякъде се наложи изчакване до 20 минути с оглед посрещането от представител на ръководството или получаване на разрешение за допускане в сградата. Изключение са РУП, в които на входа имаше полицаи или няма пропускателен режим.

НПМ получи информация, че задържането не е разрешено във всички места в полицейските управления. Една от причините за това е, че те не отговарят на изискванията, в който случай задържаните лица следва да бъдат приведени до най-близкото място, отговарящо на изискванията за задържане. Актовете, регламентиращи тази процедура, не са известни на обществеността. Не са налични и на интернет страницата на министерството. В Инструкцията от 2015 г. не се указва кой е органът, компетентен да открива и закрива местата за задържане. Тази неяснота, както и фактическото наличие на такива места, налага извършването на проверки в тях от страна на НПМ. НПМ смята, че изчерпателното изброяване на местата за задържане в структурите на МВР следва да бъде обнародвано. Тези от тях, които не отговарят на изискванията, следва да бъдат закрити по възможност не само с изричен административен акт, но и фактически.

Прави впечатление липсата на специализирани помещения за среща с адвокат в някои от посетените полицейски управления, дори в новите, съобразно изискванията на чл. 76 от инструкцията, тоест звукоизолирани помещения; неподвижно закрепени столове; маси и други предмети в тях, както и възможност за визуален контрол през остъклена част на вратата.

Съобразно чл. 37, ал. 2 от инструкцията от 2005 г. „Лицата, настанени в помещенията за задържане, се наблюдават постоянно – непосредствено или чрез система за видеонаблюдение, за което предварително се информират съгласно правилника за вътрешния ред в помещенията за задържане“. Чл. 37, ал. 2 от Конституцията указва, че: „Никой не може да бъде следен, фотографиран, филмиран, записван или подлаган на други подобни действия без негово знание или въпреки неговото изрично несъгласие освен в предвидените от закона случаи.“ В ЗМВР не е предвидена подобна разпоредба. Инструкцията не изисква съгласие от задържаното лице, нито указва какви са действията на администрацията, ако е изразено несъгласие.

Инцидентна проверка на НПМ във връзка с възникнало обществено напрежение в РПЦ – гр. Харманли и РУП – Харманли

На 25.11.2016 г. омбудсманът на Република България, заедно с екип на НПМ, посети РПЦ – гр. Харманли към ДАБ по повод възникнало обществено напрежение. Бунтът, организиран от настанените лица в центъра, беше правилно овладян с използването на гумени куршуми и водни струи вода. По данни, получени на място, в този бунт са участвали максимум 100 бежанци преди 24.00 часа, като на предходния ден от органите на реда са били задържани 24 лица. Тогава, по информация от средствата за масово осведомяване, са пострадали между от 4 до 6 полицаи. По данни на НПМ във вълненията не са участвали сирийци и иракчани. В техните помещения нямаше видими увреждания на имуществото. Изцяло бунтът беше осъществен от афганистанци. Жени (афганистанки) са направили жива верига и са съдействали на служители от центъра да напуснат територията му.

Арести са извършвани и в малките часове през нощта, което се потвърждава от интервю на главния секретар на МВР, че броят на задържаните е достигнал 200 лица и се увеличава. Това кореспондира с твърдението за осъществени задържания и в спалните помещения. На сутринта броят на арестуваните вече беше 456 лица. Всичките по документи са задържани в 5.00 часа (с малки изключения). Очевидно, че посоченият час не съвпада с момента на задържането, а с момента на довеждането в сградата на РУП – Харманли. Броят на пострадалите полицаи се увеличи до 14.

Към 16.00 часа НПМ установи, че задържаните не са получили храна и вода от момента на задържането до момента на проверката. Не са обяснени правата им, поради липса на преводач, включително и на лицата, задържани в официалното място за задържане в сградата на РУП – Харманли. Имало е трима преводачи, но двама са заминали за гр. София, а третият беше изцяло ангажиран с процесуалните действия по разследването. Нивото на стрес в служителите, включително и в ръководството на РУП – Харманли, видимо беше над необходимото ниво, въпреки че редовите служители отказаха коментар по планирането на операцията. Видно от информация в средствата за масово осведомяване, операцията явно не се осъществяваше от компетентното РУП, без намеса от висшестоящи органи, поради високото напрежение в общината. Поради липса на места за задържане, значителна част от задържаните лица бяха пренасочени към съседни РУП. В пожарната в гр. Харманли бяха задържани около 200 лица. Те бяха разделени на три групи и всички трябваше да стоят в клекнало положение.

Установи се още, че нанесените имуществени щети в трите корпуса, обитавани от афганистанци, са нанесени преди инцидента. Това ярко демонстрира не само ниско ниво на битова култура от тази общност, но и безпомощност на охранителната фирма да осъществи ефективно задачите си по опазване на реда в центъра. Явно това се дължи и на

липса на добра връзка с органите на полицията или липса на ефективна реакция относно търсене на имуществена отговорност от виновните лица. За част от вредите бежанците посочват като основна причина нахлуване на полицаи през нощта в помещенията за задържане на лица, участвали във хулиганските прояви на територията на центъра.

НПМ констатира наличие на изтезание и отрази своята препоръка в книгите за проверки в РУП – Харманли.

НПМ заема може би крайната позиция, че причините за допуснато и установено изтезание е резултат не на некомпетентно изпълнение от страна на полицейски служители, а от лошо планиране и осъществяване на операцията в центъра в гр. Харманли от ръководството на МВР, изразяваща се в следното:

- Ненужно задържане на 456 лица при последващо повдигане на обвинение на под 20 от тях. НПМ разполага с данни, че са задържани и лица, опитващи се да подпомогнат възстановяване на реда в центъра и реално съдействащи на полицията.

- Ненужно влизане и задържане през нощта в спалните помещения в трите корпуса, обитавани от афганистанци, включително влизане в помещения обитавани от жени и деца.

- Липса на административен капацитет за работа с толкова много задържани лица, липса на места за тяхното задържане, липса на финансово обезпечение за закупуване на храна (над 1200 лева), липса на преводач.

ЗАЩИТА НА ЛИЦАТА С ПСИХИЧНИ ЗАБОЛЯВАНИЯ

- Голяма част от препоръките към Министерство на здравеопазването за промяна във финансирането на държавната психиатрична помощ, изпълнението на медицинските стандарти и реструктурирането на тези институции, дадени от НПМ, остават неизпълнени и през 2016 г.

- Компетентните институции не могат да намерят решение на сериозните проблеми, свързани с лошата материално-техническа база и кадровото обезпечаване. Тези проблеми пряко засягат и нарушават правата както на пациентите, настанени в тези институции, така и на работещите в тях.

- Част от пациентите са с тежък социален статус, което налага Държавните психиатрични болници да изпълняват и социални функции. В тази връзка отправената препоръка към Министерството на труда и социалната политика за разкриване на допълнителни социални услуги остава неизпълнена.

- Районните съдилища настаняват лица за лечение в Държавните психиатрични болници от отдалечени районни, с като се възпрепятства контактът между болни и близки (настойници/ попечители) и се затруднява дейността на лечебното заведение.

- Необходимо е реално взаимодействие между всички институции, на всички нива за цялостно решаване на проблемите на психичното здраве и индивидуален и комплексен социално – здравен подход към всяко лице с психичен проблем.

През 2016 г. НПМ извърши три проверки в лечебни заведения за психиатрична помощ: Държавната психиатрична болница (ДПБ) – гр. Раднево; Център за психично здраве (ЦПЗ) – гр. Пловдив и Център за психично здраве (ЦПЗ) – гр. Стара Загора.

Проверките и през 2016 г. показаха незадоволително състояние на държавната болнична психиатрична помощ и необходимостта от реформа на системата. Многократно

даваните от НПМ препоръки са оставени без внимание от страна на компетентните институции и правата на психично болните лица не са защитени.

Почти всички ДПБ в страната са без определени нива на компетентност по медицинския стандарт „Психиатрия“, което е основно изискване за дейност на лечебните заведения, гаранция за качество на предоставените медицинските услуги.

Направеното през 2015 г. изменение и допълнение на Закона за лечебните заведения, което регламентира определянето на нива на компетентност в структурните звена на ЦПЗ на практика не е реализирано. В електронния регистър на лечебните заведения на МЗ само един ЦПЗ е с определено ниво на компетентност.

Разликата и дисбалансът във финансирането между ДПБ и ЦПЗ се запазва. ЦПЗ се финансират по Методиката за субсидиране на лечебните заведения на база преминал болен, докато ДПБ се финансират на база исторически бюджет и остават хронично недофинансирани за дейността си.

Следва да се отбележи, че основната тежест за лечение на психично болните пациенти, настанени по съдебен ред, се поема от ДПБ. Около 30 % от пациентите в ДПБ са настани на принудително за лечение.

Материално-техническите бази на ЦПЗ са обновени и обезпечени за дейността. Само в ЦПЗ – гр. Стара Загора се констатира неизпълнение на предписание на Районната здравна инспекция (РЗИ) – гр. Стара Загора за ремонт на санитарния възел в стационара. В ДПБ – гр. Раднево материалната база е от павилионен тип, стара и амортизирана с разкрити 510 легла. През настоящата година са извършени частични ремонти в стационарните отделения и кухненския блок, което НПМ отчита като положителен резултат, но недостатъчен за нуждите на болницата. Условието за живот на болните в I-во и II-ро мъжки отделения могат да се определят като мизерни и унижителни: болничните стаи се отопляват с калорифер, разположен в коридорите на отделенията; санитарните възли и баните са в лошо материално състояние; болничните стаи са занемарени; болничният инвентар, там където има такъв, е амортизиран. По време на инспекцията в I-во мъжко отделение се констатира, че има пациент на инвалидна количка, за когото няма създадени условия на достъпна среда.

При проверката екипът на НПМ констатира още, че се запазва неблагоприятната тенденция районните съдилища да настаняват лица за лечение в ДПБ от отдалечени районни, с което се възпрепятства контактът между болните и близките (настойници/ попечители) и се затруднява дейността на лечебното заведение. В ДПБ – гр. Раднево се установи наличието на пациенти със съдебни решения, постановени от РС – гр. Перник, РС – гр. Кюстендил и РС – гр. Благоевград. Част от болните са настанени за срок от 6 месеца. Лекарите съобщиха, че трудно са се свързали, а в повечето случаи не са се свързали, с близките (настойници/ попечители) за информираност за лечението и за изписване пациентите.

Кадровата обезпеченост на ДПБ – гр. Раднево показва тенденция за намаляване (загуба) на медицински и немедицински специалисти. Като санитарни работят изписани пациенти. Дежурствата се изпълняват от минимален брой персонал, което създава опасност както за персонала, така и за пациентите. Лечебно-диагностичният процес в ДПБ – гр. Раднево се води по медицинският стандарт „Психиатрия“, съобразно обезпечеността на лечебното заведение. Социалната рехабилитация и психологичната грижа в болницата не е развита напълно. Пациентите в повечето случаи са оставени на медикаментозна терапия и разходки на открито в зависимост от определения им режим.

В ЦПЗ не се констатира недостиг на медицински и немедицински персонал, което създава възможност за осъществяване на лечебно-диагностичните и рехабилитационни дейности в съответствие с медицинския стандарт „Психиатрия“.

Следва отново да се отбележи, че държавните институции още не са регламентирали условията за полагане на труд от психично болните лица, съгласно чл. 151 от Закона за здравето (ЗЗ).

И през тази година НПМ установи дълъг болничен престой и повтарящи се хоспитализации при пациенти в тежък социален статус (без дом, неприети от семействата си или настойниците/ попечителите). Дирекция „Социално подпомагане“ не съдейства, а в повечето случаи няма реална възможност за това, при изписване на тези пациенти, поради недостатъчно места за настаняване в социалните заведения в общността.

СОЦИАЛНИ И МЕДИКО-СОЦИАЛНИ ИНСТИТУЦИИ ЗА ДЕЦА

- Все повече неправителствени организации, медии, представители на общността, които се занимават със защита правата на човека, разпознават НПМ като независим мониторингов орган.

- Препоръките на НПМ се приемат от органите на изпълнителната власт.

През 2016 г. фокусът на проверките на НПМ в институциите за деца беше насочен към конкретни сигнали, свързани с пряко нарушаване на Конвенцията на Организацията на обединените нации против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание. В тази връзка, омбудсманът в качеството си на Национален превантивен механизъм официално излезе с конкретни становища и позиции.

Първото становище се отнася до деца с тежки форми на увреждания, които са настанени в Дом за медико-социални грижи (ДМСГД) – гр. Плевен. Омбудсманът, заедно с негов екип, извърши проверка в тази институция за деца. По време на проверката екипът констатира, че по предложение на Отдела „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“ в гр. Плевен предстои извеждането на 14 деца в Център за настаняване от семеен тип (ЦНСТ) за деца – гр. Плевен. Омбудсманът се запозна лично със здравословното състояние на децата, като установи, че те са с много тежки форми на увреждания и с придружаващи заболявания. Част от диагнозите са: епилепсия; фонова ретинопатия; външна и вътрешна хидроцефалия; мозъчна атрофия; пастична квадрипареза; симптоматична епилепсия – големи клонично-тонични гърчове; неврогенен пикочен мехур с рецидивиращи уроинфекции; хидроцефалия пермагна с аненцефалия; хипоксично-исхемична енцефалопатия; оклузивна вътрешна хидроцефалия; вродена аномалия на ЦНС-микроцефалия, брахицефалия; вродена сърдечна малформация-хипертрофична кардиомиопатия; вродена инфекция с цитомегаловирус и херпес симплекс; вродена аномалия на централна нервна система и др.

Видно от гореизложеното, тези деца са с особено тежка патология, лежащо болни, изискващи постоянни, интензивни, специализирани медицински грижи.

В тази връзка омбудсманът като НПМ изрази официално становище, според което: „Преместването на тези деца в Център за настаняване от семеен тип за деца пряко застрашава техния живот.“ Омбудсманът като НПМ и преди е изразявал позиция, че в ЦНСТ полаганите здравни грижи за деца с тежки форми на увреждания не отговарят на

потребностите на децата и с това пряко се застрашават здравето и животът им. През нощта в ЦНСТ няма медицински персонал и на децата, които са на постоянна терапия, медикаментите се дават от детегледачите. Важно е да се отбележи, че обучението за работа с деца с увреждания на персонала в ЦНСТ е недостатъчно, което противоречи на Стандарт 5 от Методическото ръководство за Център за настаняване от семеен тип за деца и младежи и води до невъзможност да се реагира адекватно в кризисна ситуация и дори да се идентифицира такава.

Наблюдава се тенденция за връщане на деца с тежки форми на увреждания от ЦНСТ в домовете, от които са били изведени. **Омбудсманът счита, че е необходимо да има ясно заложен критерий и подход при извеждането на деца в алтернативни услуги.** От особена важност е извършването на адекватна оценка на потребностите на децата и психосоматичното им състояние, много добра подготовка на персонала, който ще работи с тях и изграждането на съпътстващи услуги (пътища, болници, рехабилитационни центрове, училища, трудотерапевтични и логопедични центрове и др.) преди извеждането на децата. Предвид тези обстоятелства, извеждането на тези деца в неподходяща социална услуга **нарушава чл. 16, ал. 1 на Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание**, а именно: *Всяка държава – страна по конвенцията, се задължава да предотвратява на териториите под нейна юрисдикция други прояви на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, които не влизат в определението за изтезание, съдържащо се в чл. 1, когато те са извършени от държавен служител или друго официално действащо лице или по негово подстрекателство, или с негово явно или мълчаливо съгласие. В частност задълженията, съдържащи се в чл. 10, 11, 12 и 13, се прилагат, като терминът „изтезание“ се заменя с „други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание“.*

Омбудсманът на Република България, в изпълнение на функциите си на Национален превантивен механизъм по смисъла и в съответствие с Факултативния протокол към Конвенцията на Организацията на обединените нации против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, приет на 18 декември 2002 г., изрази официално становище, че подобно отношение от страна на държавни институции към деца и лица с увреждания може да се квалифицира като жестоко, нечовешко и унижително по смисъла на Конвенцията. В тази връзка следва да се спре подготовката за преместването на децата с тежки форми на увреждания в Центрове за настаняване от семеен тип за деца.

След официалното становище на омбудсмана, като НПМ, всички държавни институции, пряко ангажирани с настаняването на деца с увреждания в ЦНСТ – Министерството на здравеопазването, Министерството на труда и социалната политика и Държавната агенция за закрила на детето, предприеха действия за спиране на преместването на тези деца в неподходяща социална услуга. Също така, Министерството на здравеопазването сформира специална здравна комисия, която да извърши експертна оценка за здравословното състояние и потребностите от постоянни медицински грижи на децата.

Центрове за настаняване от семеен тип за деца 1 и 2 с. Дрен, област Перник

Омбудсманът, в качеството си на НППМ, беше сезиран от представители на Българската православната църква и национална медия – „Нова телевизия“ във връзка с оказан психически и физически тормоз над деца, които са настанени в Центрове за настаняване от семеен тип за деца 1 и 2 в с. Дрен. В сигнала беше посочено, че част от децата умишлено се задържат в ЦНСТ – с. Дрен, за да бъде запълнен капацитетът на централите. В тази връзка омбудсманът извърши лично проверка в ЦНСТ 1 и 2 – с. Дрен, както и в Отдел „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Радомир. В резултат на проверките и проведените разговори с децата, настанени в институциите, омбудсманът като НППМ, установи наличие на системно насилие спрямо част от тях през 2015 г. Насилието е осъществявано по време на управлението на бившия директор на дома.

Част от децата са били жертви и/ или свидетели на физическо насилие от страна както на директора, така и на служители на фирмата, която охранява институцията.

В разказите си децата споделиха, че по различни поводи, свързани основно с нарушаване на дисциплината или закъснение при прибиране в институцията, директорът или други членове от персонала на дома са подавали сигнали чрез паник бутон до охранителната фирма, чиито служители са се отзовавали и са упражнявали физическо насилие. От поведението на децата по време на проверката се установи, че същите изпитват недоверие към представители на социалните институции и се страхуват да споделят тази чувствителна информация.

Констатациите на НППМ по отношение работата на Отдела „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Радомир са, че умишлено не се работи в посока реинтеграция на децата (за връщане в биологичното им семейство). Екипът се запозна конкретно с плановете за действие на децата В. С. Г. и Е. С. Г. Въпреки че родителите на двете деца многократно са подавали молби за реинтеграция, в дългосрочната цел в плана за действие на децата е заложено те да бъдат отглеждани в приемно семейство.

Успоредно с това, Дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Радомир издава нова заповед, с която удължава срока на престой на децата в ЦНСТ с още 5 години. Майката на децата обжалва заповедта, но Регионална дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Перник приема мотивите на Дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Радомир, че хигиенно-битовите условия в жилището са много лоши и неподходящи за отглеждане на деца.

В тази връзка омбудсманът и представители на НППМ посетиха жилището на родителите и установиха, че битовите условия са нормални за отглеждане на деца. Разговаряха с родителите, които им съобщиха, че свижданията им с децата са намалени от осем пъти месечно на два. Също така фактът, че Отдел „Закрила на детето“ разрешава на децата да посещават родителите си през ваканциите противоречи на твърденията, че майката няма родителски капацитет за отглеждане на децата. Издадени са направления на родителите за повишаване на родителския капацитет, въпреки че никъде Отделът „Закрила на детето“ не е заложил като цел реинтеграция в биологичното семейство.

Друг много притеснителен факт е, че в социалния доклад, изготвен от социалния работник, е посочено, че „майка на децата трябва да предприеме стъпки за освидетелстване от ТЕЛК, но тя отрича да има здравословен проблем“. **Оказването на подобен натиск върху родители от страна на служители на Отдел „Закрила на детето“ е абсолютно недопустим и е в нарушение на чл. 23 от Конвенцията за правата на хората с увреждания.** Същите констатации могат да бъдат отнесени и към останалите деца, чиито родители са подали молби за реинтеграция.

След проверката омбудсманът, като НПМ, изрази твърдата позиция, че всички действия на служителите от Отдел „Закрила на детето“ – гр. Радомир, Дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Радомир, Регионална дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Перник, служителите от ЦНСТ 1 и 2 – с. Дрен, пряко нарушават правата на децата и противоречат на Закона за закрила на детето.

На основание чл. 20, ал. 1, т. 2 от ЗО омбудсманът, като НПМ, се обърна към министъра на труда и социалната политика с препоръка да извърши спешни проверки на цялостната дейност на Отдела „Закрила на детето“ – гр. Радомир, Дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Радомир, Регионална дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Перник и служителите от ЦНСТ 1 и 2 – с. Дрен, във връзка с работата им по реинтеграция на децата в биологичното семейство и допуснатото насилие над децата.

Също така, въз основа на изложените твърдения за упражняван тормоз и физическо насилие над децата и на основание чл. 19, ал. 1, т. 11 от ЗО омбудсманът, в качеството си на НПМ, сезира Главния прокурор да разпорежда проверка по случая.

Важно е да се отбележи, че омбудсманът и директорът на НПМ, съвместно с медиите поставиха на вниманието на обществеността, че умишленото задържане на деца в институции и оказване на насилие спрямо тях пряко нарушава правата им, както и че тези действия от страна на държавни институции противоречат на Конвенцията за закрила на детето, Конвенцията против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание, както и Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи.

Също така, от изключително важно значение е обстоятелството, че за първи път от създаването на НПМ е поискано от орган на съда становище на омбудсмана относно настаняването на двете деца В. С. Г. и Е. С. Г. в ЦНСТ – с. Дрен. След предоставяне на становището на омбудсмана, като НПМ, Окръжен съд – гр. Перник отсъжда в полза на майката. И към днешна дата децата живеят в семейна среда.

Кризисен център за деца, преживели насилие към Комплекс за социални услуги „Олга Скобелева“ в гр. Пловдив

Омбудсманът, в качеството си на НПМ, беше сезиран от директора на Комплекс за социални услуги (КСУ) „Олга Скобелева“ – гр. Пловдив във връзка с неправомерно настаняване на дете в Кризисен център за деца, преживели насилие към КСУ „Олга Скобелева“. Екип на НПМ извърши проверка, като констатира, че по предложение на Отдела „Закрила на детето“ към Дирекция „Социално подпомагане“ – гр. Асеновград на 28.04.2016 г. в Кризисния център е настанено детето Н. И. П. Според директора на КСУ „Олга Скобелева“ настаняването на детето в центъра не е подходяща мярка за закрила, предвид че детето е с два суицидни опита в рамките на няколко дни и с установено психично заболяване.

В тази връзка екипът на НПМ се свърза с майката на детето, която сподели, че тя не е била запозната с решението на Отдела „Закрила на детето“ в гр. Асеновград то да бъде настанено в Кризисен център, както и че е изготвен протокол от проведена среща между нея и отдела, в който е отбелязано, че майката няма възможност да се справи с агресивното състояние на детето. Майката желае детето да е при нея, за да му се окаже адекватна медицинска помощ.

Омбудсманът, като НППМ, сезира Министерството на труда и социалната политика, както и Държавната агенция за закрила на детето да извършат проверка по случая, тъй като според НППМ приложената мярка за закрила не е съобразена със сериозното здравословно състояние и издаденото направление за хоспитализация на детето.

Междувременно майката на детето завежда дело в Административен съд – гр. Пловдив с искане за отмяната на заповедта за настаняване на детето в Кризисния център. Решението на съда съвпада със становището на омбудсмана, като НППМ, че предвид събраните по делото доказателства, настаняването на детето в Кризисен център за деца, преживели насилие, не защитава в пълна мяра неговите интереси. След съдебното решение детето е върнато на майката.

СОЦИАЛНИ ИНСТИТУЦИИ ЗА ВЪЗРАСТНИ

- Не са изградени в достатъчна степен съпътстващи услуги в общността.
- Недостатъчен щат за специализиран и неспециализиран персонал.
- Успешната деинституционализация и социализацията на потребителите на социални услуги за възрастни трябва да се съчетае с провеждането на информационни кампании.

При извършените през 2016 г. проверки НППМ установи, че се запазва големият брой потребители, ползващи услуги в домовете за възрастни хора с умствена изостаналост, домовете за възрастни хора с психични разстройства и домовете за възрастни хора с деменции, независимо от визията за деинституционализация на тези услуги. Това води до извода, че все още няма алтернатива на институционалната грижа. Не са изградени в достатъчна степен съпътстващи услуги в общността (защитени, преходни жилища и центрове за настаняване от семеен тип).

Тенденцията този тип социални услуги да са разположени в места, отдалечени от големите градове, заедно с липсата на транспортни връзки затруднява достъпа на квалифицирани специалисти и предоставянето на адекватни здравни услуги на хората с умствена изостаналост, психични разстройства и деменции.

Като негативна констатация може да се посочи също липсата в някои от домовете на рампа за трудноподвижни лица, недостатъчно санитарни и спални помещения за потребителите, липсата на монтирани системи за повикване, снабдени с леснодостъпен бутон за алармен сигнал.

При проверките в почти всички домове беше констатиран недостатъчен щат за специализиран и неспециализиран персонал. Предвиденият щат за социални работници е крайно недостатъчен спрямо броя на потребителите. Много обезпокоителен е и фактът, че съществуващи бройки за редица специалисти (логопед, психолог, кинезитерапевт, трудотерапевт) са свободни, което поставя под съмнение осигуряването на качествена грижа за настанените лица.

След извършените през 2016 г. проверки по отношение на много домове може да се направи обоснован извод, че медицинското обслужване се извършва по занижени критерии – както в количествено, така и в качествено отношение. То е negliжирано и сведено до рутинни действия, без реално ангажиране на персонала със здравословното

състояние на потребителите. Липсва и координация между различните специалисти в дома по отношение на здравните грижи.

В някои от индивидуалните планове за здравни грижи дори не са отразени в пълната им степен диагнози, поставени при прегледите от медицински специалисти и вписани в личните амбулаторни картони на пациентите. Такива са споменати като „придружаващи заболявания“, без за тях да са извършени целенасочени изследвания и консултации със специалисти, за да се назначи адекватно лечение, т. е. не са предприети адекватни диагностични и терапевтични действия, съобразно правилата за добра медицинска практика.

При извършваните проверки НПМ не е установил случаи на ограничаване на правата на пациентите чрез медикаменти.

За сметка на това за пореден път НПМ констатира, че в много случаи практиката в домовете е при смърт на потребител съобщението за смърт да се изготвя от общопрактикуващия лекар и да не се извършва патологоанатомична експертиза на починалите. **НПМ отново счита за необходимо да подчертае важността на това патологоанатомична експертиза да се извършва при всеки случай на смърт на потребител, ползващ съответната социална услуга.** С това едновременно се избягват съмнения за negliжиране на здравето на потребителите и е способ за установяване на евентуални лекарски грешки.

В този смисъл са и констатациите от проверките на НПМ, проведени през 2016 г. в социални услуги за възрастни в Столична община.

В Дом за възрастни хора с умствена изостаналост – с. Подгумер НПМ установи, че не при всички потребители заболяванията съответстват на профила на социалната услуга. Медицинската помощ е обезпечена от общопрактикуващ лекар, който посещава дома веднъж седмично заедно с кардиолог. Четирима от потребителите са предпочели старите си общопрактикуващи лекари, като организацията за посещение при тях е поета от техните близки.

Към дома са разкрити 0,5 щатни бройки – за психиатър, психолог и логопед, които към момента на извършване на проверката са незаети. Директорът на дома е лекар и при необходимост се включва в лечебния процес.

Здравната грижа е обезпечена от 1 старша медицинска сестра и 8 щатни бройки за медицински сестри, от които 6,5 са заети. Непълната кадрова обезпеченост затруднява организацията за 24-часово медицинско наблюдение, особено в период на отпуски или болнични на служителите, и влияе негативно на качеството на здравната грижа за потребителите.

Стоматологичната помощ е обезпечена от лекар по дентална медицина на половин щат с оборудван в дома стоматологичен кабинет. На почти всички потребители са извършени годишни стоматологичните прегледи. Прави впечатление, че екстракцията на зъби е най-често предпочитаното лечение.

Поради общото състояние на потребителите и не на последно място обстоятелството, че вместо стоматологично лечение се прилага екстракция, менюто се състои основно от меки храни. НПМ определя подобна практика като застрашаваща здравето на потребителите на потребителите и счита, че акцентът следва да бъде поставен върху лечението им.

В социалното заведение е обособен салон за провеждане на трудотерапия и обучение, който не е подходящо обзаведен за провеждане на рехабилитационни дейности. Няма и предвидена длъжност за кинезитерапевт/ рехабилитатор.

При извършване на проверката НПМ установи силно занижени санитарно-битови условия – натрапчива миризма, задух, несъобразен брой спални помещения и санитарни възли спрямо броя на потребителите на социалната услуга. Инсталираната алармена система за повикване не функционира, тъй като бутоните в спалните помещения са премахнати.

В административната сграда на дома е обособено Защитено жилище за хора с психични разстройства.

В Дом за възрастни хора с деменция – гр. София НПМ установи, че настанените лица отговарят на профила на социалната институция. Настояници/ попечители на всички потребители са техни близки.

Потребителите имат определени общопрактикуващ лекар и лекар по дентална медицина. Към дома е назначен лекар на $\frac{1}{2}$ щатна длъжност, който към момента на проверката беше в отпуск. Социалното заведение е сключило граждански договор с лекар-психиатър, който посещава настанените лица веднъж седмично. Медицински специалисти за трудно подвижните лица се викат на място.

В институцията е осигурено 24-часово медицинско наблюдение на потребителите. В дома са назначени 1 старша медицинска сестра и 7 медицински сестри, които са с доказани професионални качества.

При посещение в спалните помещения се констатираха много добри санитарно-битови условия за живот на потребителите. За лицата с инвалидни колички е създадена възможност за излизане на двора.

В социалната институция се осъществява рехабилитационна дейност – основно групов и индивидуална лечебна физкултура, игри. Процедурите се назначават съобразно състоянието и рехабилитационния потенциал на потребителя от лекаря на дома. Трудотерапията е насочена към развиване на дейности от ежедневиия живот.

Предлаганата храна е разнообразна и отговаря на изискванията на чл. 41 от Правилника за прилагане на Закона за социалното подпомагане.

Инсталирана е и функционира система за сигнализация чрез паникбутони.

С оглед на гореизложеното, за пореден път НПМ смята за необходимо да бъде изведена като приоритет необходимостта от успешна деинституционализация и социализация на потребителите на социални услуги за възрастни.

Важно е да се вземе под внимание неизбежната привързаност, която лицата изпитват към дома, в който са били настанени, в някои случаи през целия си съзнателен живот. В тази връзка, включването им в обществото трябва да бъде извършено след като са отчетени индивидуалните потребности и затруднения на всеки един потребител, така че той да може да осмисли и приеме процеса на деинституционализация като положителна промяна за самия него.

Също така, от особено значение е провеждането на информационни кампании, чрез които да се намали стигмата върху лицата с умствена изостаналост, психични разстройства и деменция. Необходимо е обществото да приеме, че посочените групи хора имат нужда от лечение и специализирани грижи, а изолацията, в която се намират в момента, ги поставя в особено уязвимо положение и е в пряко нарушаване на техните права.

С цел развитието на дългосрочната грижа за възрастните хора и подобряване качеството им на живот в началото на 2014 г. беше приета Национална стратегия за дългосрочна грижа (по-нататък Стратегията). Сред основните приоритети на Стратегията е и създаването на по-ефективен механизъм за финансиране на дългосрочната грижа и постигане на устойчиво нарастване на финансовите средства за услуги в общността и в домашна среда. НПМ ще проследи с внимание изпълнението на тази Стратегия с оглед спазване на правата на всички участници.

Като основни приоритети в сферата на социалните услуги за възрастни НПМ извежда:

- материалните условия на домовете да се приведат в съответствие с изискванията на чл. 40е от Правилника за прилагане на закона за социално подпомагане, включително по отношение изграждането на достъпна среда;

- компетентните институции да осъществяват редовен ефективен контрол върху доставчиците на услуги, предоставящи резидентни грижи на възрастни хора, с цел спазване изискванията на медицинските стандарти и на Закона за социално подпомагане и правилника за прилагането му;

- да се предприемат действия за актуализиране на утвърдената от МТСП Методика за определяне длъжностите на персонала в специализираните институции и социалните услуги в общността;

- да се предостави подробна информация на НПМ относно актуализирания План за действие към Националната стратегия за дългосрочна грижа.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НА НАЦИОНАЛНИЯ ПРЕВАНТИВЕН МЕХАНИЗЪМ С МЕЖДУНАРОДНИ И НАЦИОНАЛНИ ОРГАНИ И ОРГАНИЗАЦИИ

През изминалата 2016 г. продължи традиционното активно сътрудничество на НПМ с неговите национални и международни партньори в лицето на държавни институции, неправителствени организации, както и международни органи и организации. Една малка част от тях са: Подкомитетът за предотвратяване на изтезанията; Мрежата на националните превантивни механизми в Югоизточна Европа; Съвета на Европа; Международния център за развитие на миграционните политики; Европейската агенция за охрана на външните граници на Европейския съюз; Агенция за основни права на Европейския съюз; Върховен комисар по правата на човека към Организацията на обединените нации; Амнести интернешънъл и редица други.

Конференциите, семинарите, работните групи и срещи, както и дискусиите, в които експерти от НПМ взеха участие са изброени в хронологичен ред по-долу:

- 15-16.02.2016 г. – работна среща на тема Права на мигрантите и лицата, търсеши закрила, организирана от Съвета на Европа и Агенция за основни права на ЕС (Виена, Австрия);

- 01.03.2016 г. – дискусия при представяне на изследването „Жените в затвора“, организирана от Българския хелзинкски комитет (БХК);

- 18.05.2016 г. – Националната конференция „Реформата на българската пенитенциарна система в светлината на препоръките на Съвета на Европа“, организирана от БХК;

- 27-30.06.2016 г. – работна среща на тема „Повишаване капацитета на наблюдатели на принудително връщане на граждани на трети страни“, организирано от Европейската агенция за охрана на външните граници на Европейския съюз (Фронтекс) в сътрудничество с Агенцията на Европейския съюз за основани права (Варшава, Полша);
- 26.07.2016 г. – Среща на заместник-омбудсмана с представители на Върховен комисар по правата на човека към ООН;
- 10.09.2016 г. – среща на омбудсмана с екип на Амнести интернешънъл;
- 27.09.2016 г. – семинар относно правото на изслушване на задържаните мигранти, организирано от Фондация за достъп до права;
- 28.09.2016 г. – конференция на тема: „Допълнителни алтернативни мерки по задържането на граждани на трети страни“, организирана от БХК и Дирекция „Миграция“;
- 03-04.11.2016 г. – участие в конференция на тема: „Право на закрила“, организирана от омбудсмана на Република Македония, съвместно с Върховния комисариат на ООН за бежанците (Охрид, Македония);
- 16-17.11.2016 г. – конференция на тема: „Увеличаване прилагането на европейското право по наказателноправни въпроси чрез сътрудничество между съдебната власт и Националните превантивни механизми“ (Виена, Австрия);
- 29-30.11.2016 г. – Конференция на мрежата на Националните превантивни механизми в Загреб, Република Хърватия;
- 05-06.12.2016 г. – участие в работна група на тема: „Създаване и прилагане от Фронтекс на механизъм за индивидуални жалби, съвместно с държавите-членки и държавите, асоциирани към Шенген“, организирана от Европейската агенция за охрана на външните граници на Европейския съюз (Фронтекс) в сътрудничество с Агенцията на Европейския съюз за основани права и Европейския омбудсман (Брюксел, Белгия);
- 13-14.12.2016 г. – среща на Мрежата на Националните превантивни механизми от Югоизточна Европа, отнасяща се до защита на правата на бежанците и мигрантите, организирана от омбудсмана на Република Сърбия, съвместно с ООН (Белград, Сърбия);
- 14-15.12.2016 г. – конференция на тема: „Права на децата-бежанци и децата-мигранти“, организирана от омбудсмана на Република Македония, съвместно със „Спасете децата“ (Скопие, Македония);
- 16-17.11.2016 г. – участие в конференция, отнасяща се до принудителното връщане, организирана от Международния център за развитие на миграционните политики (Виена, Австрия).